

Univerzita Hradec Králové  
Pedagogická fakulta  
Katedra kulturních a náboženských studií

**Fenomén moderního ruského nacionalismu:  
Tenká hranice mezi nacionalismem a patriotismem a jejich  
vliv na mladou populaci**

bakalářská práce

Autor: Tatiana Chikaeva  
Studijní program: Transkulturní komunikace  
Vedoucí práce: Mgr. Luděk Jirka, Ph.D.  
Oponent práce: Mgr. Veronika Halamová



## Zadání bakalářské práce

**Autor:** Tatiana Chikaeva

**Studium:** P20P0015

**Studijní program:** B6107 Humanitní studia

**Studijní obor:** Transkulturní komunikace

**Název bakalářské práce:** **Fenomén moderního ruského nacionalismu: Tenká hranice mezi nacionalismem a patriotismem a jejich vliv na mladou populaci**

**Název bakalářské práce AJ:** The Phenomenon of Modern Russian Nationalism: a Thin Line Between Nationalism and Patriotism and Their Influence on Young Population

### **Cíl, metody, literatura, předpoklady:**

Tato bakalářská práce je zaměřena na fenomén nacionalismu a vlastenectví v ruském prostředí. V důsledku rozpadu Sovětského svazu, přetrvávající kulturní a ekonomické krize a současné politické situace nastává oživení nacionalismu jako symbolu určité naděje na změnu v celé zemi. Toto oživení vychází z politického prostředí a jeho vliv na obyvatelstvo je spojen se snahou utvářet národní hrdost za účelem vytvoření občanské poslušnosti. Práce se bude zaměřovat na vliv nacionalismu na mladší generaci a výzkumnou otázkou bude, jakým způsobem mladá generace vnímá problematiku nacionalismu a jak vnímají svou národní identitu. V empirické části bakalářské práce bude proveden kvalitativní výzkum. Metodou výzkumu budou polostrukturované rozhovory, které pomohou přesněji uchopit problematiku výzkumu. Rozhovory budou uskutečněny s mladými lidmi do dvaceti pět lety, kteří mají ruské občanství.

ERIKSEN, Thomas. Etnicita a nacionalismus: Antropologické perspektivy. Praha: SLON, 2012. ISBN 978-80-7419-053-7. HROCH, Miroslav. Pohledy na národ a nacionalismus. Praha: SLON, 2004. ISBN 80-86429-20-2. SERGEEV, Sergej. Nacija i imperija v ruskoj mysli načala XX veka. Pensa: Skimen, 2004. ISBN 5-9884-006-8. SMITH, Antony. Nationalism and modernism. Oxford: Oxford University Press, 1994. ISBN 978-0415-0634-18. ERIKSEN, Thomas Hylland. Antropologie multikulturních společností: rozumět identitě. Praha: Triton, 2007. ISBN 978-80-7254-925-2. ANDERSON, Benedict R. O'G. Představy společenství: úvahy o původu a šíření nacionalismu. Praha: Karolinum, 2008. Limes (Karolinum). ISBN 978-80-246-1490-8. NYKL, Hanuš. Náboženství v ruské kultuře. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2013. Russia Altera. ISBN 978-80-7465-078-9. TESLYA, Andrej. Pervij ruskij nacionalizmus i drugie. Moskva: Evropa, 2014. ISBN 978-5-9739-0215-5.

**Zadávající pracoviště:** Katedra kulturních a náboženských studií,  
Pedagogická fakulta

**Vedoucí práce:** Mgr. Luděk Jirka, Ph.D.

**Oponent:** Mgr. Veronika Halamová

**Datum zadání závěrečné práce:** 12.3.2021

## **Prohlášení**

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci Fenomén moderního ruského nacionalismu: Tenká hranice mezi nacionalismem a patriotismem a jejich vliv na mladou populaci vypracovala pod vedením vedoucího závěrečné práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

3.5.2023

## **Poděkování**

Ráda bych poděkovala Mgr. Luděkovi Jirkovi, Ph.D. za velkou trpělivost, skvělou spolupráci a odborné rady po celou dobu vedení mé bakalářské práce. Chtěla bych také poděkovat participantům mého výzkumu za otevřenost, statečnost a naději ve svobodné Rusko. Bez nich by výzkum mé bakalářské práce neměl žádný smysl. Chtěla bych také vyjádřit vděk svým rusko-českým rodinám za podporu a důvěru.

## **Anotace**

CHIKAEVA, Tatiana. Hradec Králové: Fenomén moderního ruského nacionalismu: Tenká hranice mezi nacionalismem a patriotismem a jejich vliv na mladou populaci. Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2023, 49 s. Bakalářská práce

Tato bakalářská práce je zaměřena na fenomén nacionalismu a vlastenectví v ruském prostředí. V důsledku rozpadu Sovětského svazu, přetrvávající kulturní a ekonomické krize a současné politické situace nastává oživení nacionalismu jako symbolu určité naděje na změnu v celé zemi. Toto oživení vychází z politického prostředí a jeho vliv na obyvatelstvo je spojen se snahou produkovat národní hrdost za účelem vytvoření občanské poslušnosti. Práce se bude zaměřovat na vliv nacionalismu na mladší generaci do třiceti let a výzkumnou otázku bude, jakým způsobem mladá generace vnímá problematiku nacionalismu a jak vnímají svou národní identitu. V empirické části bakalářské práce bude proveden kvalitativní výzkum. Metodou výzkumu budou uskutečněné polostrukturované rozhovory, které pomohou přesněji uchopit problematiku výzkumu. Rozhovory budou provedeny s mladými lidmi ve věku do 25. let, kteří mají ruské občanství.

Keywords: Nacionalismus, národní identita, Rusko, patriotismus, etnicita, etnické skupiny.

## **Annotation**

CHIKAEVA, Tatiana. Hradec Králové The Phenomenon of Modern Russian Nationalism: a Thin Line Between Nationalism and Patriotism and Their Influence on Young Population. Pedagogical Faculty, University of Hradec Králové, 2023, 49 pp. Bachelor Degree Thesis.

This bachelor thesis is focused on the phenomenon of nationalism and patriotism in the Russian environment. As a result of the collapse of the Soviet Union, the ongoing cultural and economic crisis, and the current political situation, there is a resurgence of nationalism as a symbol of some hope for change throughout the country. This revival arises from the political environment and its influence on the population is linked to the effort to produce national pride in order to create civil obedience. The work will focus on the influence of nationalism on the younger generation up to thirty years of age, and the research question will be how the young generation perceives the issue of nationalism and how they perceive their national identity. Qualitative research will be conducted in the empirical part of the bachelor thesis. The research method will be semi-structured interviews, which will help to grasp the research issue more precisely. Interviews will be conducted with young people under the age of 25 who have Russian citizenship.

Keywords: Nationalism, national identity, Russia, patriotism, ethnicity, ethnic groups.

## Obsah

|  |    |
|--|----|
| 1. Úvod .....  | 8  |
| 2. Teoretické prvky nacionalismu .....   | 11 |
| 2.1 Národ a národní identita jako hlavní východiska nacionalismu .....             | 12 |
| 2.2 Západní teorie nacionalismu (konstruktivismus) .....                           | 14 |
| 3. Pojetí nacionalismu z perspektivy ruských badatelů.....                         | 16 |
| 3.1 Teorie etnosu od Juliana Bromleje .....  | 16 |
| 3.2 Valerij Tiškov o ruském nacionalismu .....                                     | 18 |
| 4. Fenomén ruského nacionalismu .....  | 20 |
| 4.1 Fenomén ruského nacionalismu na přelomu 20. století .....                      | 20 |
| 4.2 Ruský nacionalismus v současné době.....                                       | 21 |
| 4.3 Nacionalismus či nezdravý patriotismus? .....                                  | 23 |
| 4.3.1 Role pravoslavné církve v politickém životě ruské společnosti .....          | 24 |
| 5. Imperialismus jako součást ruské národní identity .....                         | 25 |
| 5.1 Ruský vs. Rossijský. Otázka identity nebo propagandistický trik? .....         | 26 |
| 6. Metodologie výzkumu .....   | 28 |
| 6.1 Kvalitativní výzkum a metody výzkumu .....                                     | 28 |
| 6.2 Cíl výzkumu .....  | 28 |
| 6.3 Respondenti.....   | 29 |
| 6.4 Struktura otázek .....   | 30 |
| 6.5 Lokalita výzkumu.....  | 31 |
| 6.6 Etika výzkumu .....  | 31 |
| 6.7 Specifika výzkumu .....  | 32 |
| 7. Analýza výzkumu.....  | 33 |
| 7.1 Fenomén nacionalismu .....   | 33 |
| 7.2 Ruská národní identita .....   | 36 |
| 7.3 Vnímání fenoménu nacionalismus a patriotismu po ruské agresi na Ukrajinu ..... | 38 |
| 7.4 Shrnutí výsledků výzkumného šetření.....                                       | 40 |
| 8. Transkulturní reflexe .....   | 42 |
| 9. Závěr.....  | 44 |
| 10. Seznam literatury .....  | 46 |

## 1. Úvod

V 21. století se stávají otázky národní identity, vymezení etnických menšin a příslušnosti jedince ke konkrétnímu národu více aktuální než kdy před tím. Aby člověk vůbec dokázal přežít v nebezpečném světě, potřebuje kolem sebe lidi. Již v období paleolitu před zhruba 2,5 miliony lety se rozvíjí prostřednictvím kulturního kódu jedna z nejdůležitějších lidských charakteristik – sociabilita, tedy *“potřeba i schopnost vstupovat do společenských vztahů, která je předpokladem spolupráce, vědomí kontinuity atd.”*<sup>1</sup> Proto se nabízí otázka, jak se vytváří společenské skupiny nyní v době kapitalismu a válečných konfliktů? Co může v této době spojovat miliony lidí dohromady?

Každý ruský občan vlastní občanský průkaz nebo pas, ve kterém je napsáno, odkud člověk pochází, čili jaké je národnosti, a jakou má státní příslušnost. Tím pádem se jedinec, který se narodil v Ruské federaci, stává občanem Ruska z pohledu státní správy a může s ním sdílet společné dějiny, jazyk, tradice a jeho kulturu. V takovém případě se občanství stává hlavním pilířem, který dokáže propojit miliony lidí. Zároveň definuje jedince na základě místa, v kterém se narodil a ke kterému má zvláštní vztah.

Tématem, kterým se chci zabývat ve své bakalářské práci, je fenomén moderního ruského nacionalismu a jeho propojení s patriotismem. Domnívám se, že toto téma se stává pro ruskou společnost čím dál tím aktuálnější. Samotný ruský stát zažívá posledních několik let sociální, politickou a demografickou krizi. Války, vnitřní nespokojenost s režimem, kritická ekonomická a ekologická situace jenom zhoršují situaci uvnitř celého Ruska bez ohledu na regiony. Mohli bychom si tedy položit otázky: Jak se dá spojit několik desítek milionů lidí v zemi, ve které žije přes 190 různých národů? Co může mít společného Vladimír z Moskvy s Andrejem ze Sibíře? V průběhu posledních deseti let prosazuje Rusko ve své domácí politice tradiční hodnoty a zaměřuje se na konzervativní vedení státu. S ohledem na tato fakta se dá říct, že se nacionalismus v Rusku nachází na vrcholu své popularity.

Narodila jsem se a vyrostla v Rusku. Po mnoho let se mi zdála zcela běžná myšlenka navzdory všemu podporovat zemi, ve které jsem se narodila. Milovat svou zemi je normální, ale do jaké míry? Kde se nachází ona tenká hranice mezi zdravým patriotismem a nezdravým nacionalismem? Jak dokáže nacionalismus ovlivňovat mysl a schopnost člověka vnímat svět určitým způsobem? To jsou hlavní otázky, kterými se budu ve své bakalářské práci zabývat.

Nacionalismus je ideologie, jejímž cílem je sjednocení a posílení národa – a až láska k národu – na základě společně sdíleného původu, dějin, jazyka, kultury a tradic. Zmínky

---

<sup>1</sup> KARLOVÁ, Jana. *Antropologie sídelních forem*. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, 2021. s. 11



o nacionalismu můžeme pozorovat již v 19. století v souvislosti s Velkou francouzskou revolucí. Nacionalismus je tak poměrně nová forma identity, o kterou se začínají zajímat významní antropologové a historici v průběhu celého 20. století. Ačkoliv nacionalismus tvrdí, že národ, který reprezentuje, existuje po staletí, ve skutečnosti víme, že to není pravda. I proto se antropologové posledních několik desítek let zabývají tímto fenoménem nejenom z politického úhlu pohledu, ale také z pohledu kulturního a etnického.

„*Vnímání země jako legitimně integrované s jejím lidem - jako národní společenství*“<sup>2</sup> - je typické vidění ruské společnosti a politiky období Sovětského svazu i v současném Rusku. Setkáváme se tedy s problémem, že Rusko je nadnárodním státem, ve kterém spolu koexistují další národnosti - jako jsou Tataři, Ukrajinci, Baškirové, Čuvaši a další - ale společně mají být integrováni pod ruskou nadvládou. Rusko se však v současnosti nachází v procesu transformace – a to v takovém procesu transformace, jaký nikdy předtím nezažilo. Svoboda, lidská práva a demokracie jsou základními prvky evropské společnosti, ale to se nedá říct o ruské společnosti, která buduje svou vlastní cestu založenou na odmítání demokratických hodnot. Prezident Ruska Vladimír Putin na zasedání Mezinárodního diskusního klubu „Valdaj“ v roce 2018 řekl: „*Musíme posílit svou identitu. Naše národní identita, kultura, historie je to, co z nás dělá to, kým jsme. Nejde jen o fyzické zachování národa, ale i identity. Jinak budeme vymazáni, přestaneme existovat. Chceme být Rusové, Tataři, Židé, Mordvinci. Proč bychom se měli vymazávat?*“<sup>3</sup> Jinými slovy, Vladimir Putin mluví o zachování všeobjímající identity, ale důležité je, že k tomu nedochází demokratickou cestou. Je pak ovšem otázka, co ruská národní identita znamená a proč právě nedemokratická cesta je ta, kterou se vydala?

Rusko je fenomén sám o sobě. V zemi s počtem obyvatel více než 130 milionů můžeme v přímém přenosu sledovat, jak hluboko zasáhla ruská vláda do myšlení lidí. Jednou z metod, jak zachovat celistvost státu, aby nevznikaly zbytečné otázky ze strany občanů, je využití národních dialogů s lidmi. Nacionalistickou ideologii můžeme sledovat od prosincového povstání (takzvaných „dekabristů“) až po vznik Ruské federace, jak ji známe nyní. Dekabristé byli nejenom první politickou opozicí v historii Ruska, ale taky jedním z prvních seskupení lidí, kteří si uvědomovali, co to znamená mít ruskou identitu a vnímali národ jako politickou jednotku, která byla odkázána na myšlení ruské vlády.

---

<sup>2</sup> O rossijskom narode i nacionalnoj identičnosti v Rossii. Valerij Tishkov [online]. 2007 [cit. 2023-01-03]. Dostupné z: [http://valerytishkov.ru/cntnt/publikacii3/publikacii/o\\_rossisko.html](http://valerytishkov.ru/cntnt/publikacii3/publikacii/o_rossisko.html)

<sup>3</sup> Nastojasheje vremja. Current time [online]. 2018 [cit. 2022-12-14]. Dostupné z: <https://www.currenttime.tv/a/29550898.html>

S pojmy etnos, etnická skupina a národ pracovali slavní ruští (sovětští) vědci, jako jsou Julian Bromley, Nikolaj Berdyajev, Valerij Tiškov a jiní. Právě oni popisovali ruský nacionalismus vzhledem k realitě, kterou prožívali na konci 80.-90. let 20. století v Rusku. Jejich pohled na nacionalismus se tak velmi liší od názoru světově známých badatelů, mezi které lze zařadit Ernesta Gellnera nebo Benedicta Andersona. O tom také částečně bude tato bakalářská práce.

Doufám, že se mi na konci bakalářské práce podaří naznačit příčiny popularity fenoménu nacionalismu v ruské společnosti a popsat jeho mechanismy a principy fungování, které tak rádi používají politici a propagandisté. Zároveň mě zajímá názor mladých lidí na tento jev. Hlavní otázky, na které bych ve své práci a ve výzkumu ráda odpověděla jsou: Jak moc je ovlivněna mladá generace Rusů myšlenkami ruského nacionalismu? Jak velkou roli hraje patriotismus v ruské společnosti?

## 2. Teoretické prvky nacionalismu

Nacionalismus jako světový fenomén prochází neustálou proměnou. Dalo by se říct, že tento fenomén zasáhl do společnosti každého státu jak v Evropě, tak i na celém světě. Proto se stává skoro nemožným najít jeden obecný mechanismus, který by dokázal popsat fungování nacionalismu a aplikovat ho na všechny typy společností. Nacionalismus, který se nacházel v Evropě na vrcholu své popularity v 19.-20. století, se razantně liší od fenoménu moderního nacionalismu, jak ho vnímáme nyní. Přesto má stejné kořeny.

Před tím, než budu věnovat svou veškerou pozornost fenoménu ruského nacionalismu, je potřeba vymezit základní a obecné teoretické aspekty tohoto pojmu, díky němuž pak bude možné složit celý obraz ruského nacionalismu. Nacionalismus je poměrně moderní politický princip, který zdůrazňuje národ jako samostatnou národní skupinu, která by měla mít převažující roli ve státě, poté tedy nazvaném jako národní stát: *“Nacionalismus, tak jak tento termín užívá Gellner a další sociální vědci, odkazuje explicitně nebo implicitně ke zvláštnímu vztahu mezi etnicitou a státem.”*<sup>4</sup>

Pojem nacionalismus pochází z latinského *nation*, což znamená národ. Sám pojem nepůsobí komplikovaně, pokud nezačneme uvažovat o tom, co si pod tím konkrétně představuje každý z nás a různá národní společenství. Antropologové poměrně dlouho označovali “národ” jako *“značně nepřesně velké kategorie osob či společnosti s víceméně jednotnou kulturou.”*<sup>5</sup> Zde je důležité zdůraznit, že moderní antropologové vnímají pojem národ dost odlišně. Národ je pro ně postaven na vlastní identifikační rovině. Jde spíše o subjektivní tázání, kam jedinci patří, než o objektivní kulturní znaky. Proto se stává velmi náročným popsat, co všechno zahrnuje pojem nacionalismus a jak bychom ho měli ve 21. století vnímat.

Existuje obrovské množství různých teorií nacionalismu a antropologický přístup je pouze jedním z nich. Od klasické politické teorie, jak tento termín vnímá většina lidí, až po kulturní pojetí nacionalismu, existuje široká škála přístupů. V období globalizace a multikulturalismu prochází nacionalismus renesancí a dostává se na novou úroveň. Ve své podstatě sjednocuje nacionalismus vybraný národ, ale zároveň rozděluje společnost na skupiny na základě jejich etnicity. Tím se vymezují hranice mezi původním obyvatelstvem a ostatními, kteří se nějakým způsobem liší od majoritní skupiny a kteří nemusí ani nutně být migranti. Je tak postavena určitá hranice mezi „svými“ a „ostatními.“ V tom případě se

---

<sup>4</sup> ERIKSEN, Thomas Hylland. *Etnicita a nacionalismus: antropologické perspektivy*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). s. 165

<sup>5</sup> ERIKSEN, Thomas Hylland. *Etnicita a nacionalismus: antropologické perspektivy*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). s. 164

etnické a národní menšiny stávají ve společnosti ohroženými. V krajním případě může dojít k vyčlenění národních menšin ze státního systému pomocí integrálního nacionalismu. V extrémním případě může dojít k projevům xenofobie a rasismu vůči menšinám.

Proč nacionalismus vypadá lákavě pro jedince jednotlivých národů? Odpovědí může být: „*Důležitým cílem nacionalistické ideologie je znovuvytvořit pocit úplnosti a kontinuity s minulostí, překonat odcizení nebo propast mezi jednotlivcem a společností, kterou přinesla modernita.*“<sup>6</sup> Nacionalismus tedy poskytuje jakýsi pocit bezpečí a propojenosti jedince s celou skupinou lidí, který v okamžiku frustrace dokáže nasměrovat jedince na „správnou“ cestu. I v tom je právě nacionalismus ideologický. Společná nenávist vůči migrantům, nebo náboženským menšinám dokážou spojit příslušníky jednoho národa uvnitř státu a národ pak má tendenci tuto koherenci vnímat jako soustavu podmíněných názorů a zájmů.

Tradiční evropský nacionalismus se pokusil formulovat zvláštní charakteristiky národů, které by umožnily jakékoliv komunitě nebo společenství lidí vyjádřit svůj názor na jejich práva a příležitosti k „sebeurčení“ v jejich skupině. Specifika východoevropské situace spočívají v tom, že zde se měl národ stát samozřejmou entitou, aby pak získal příležitost získat plnost své existence, tj. vytvořit si svůj vlastní stát, jehož hranice by se v ideálním případě měly shodovat s hranicemi národa. V tomto kontextu měl nacionalismus specifický podtext a byl spíše vnímán jako možnost národa na uznání své vlastní národní identity spojené s určitou teritorialitou než naopak.

## **2.1 Národ a národní identita jako hlavní východiska nacionalismu**

Na první pohled se nám může zdát slovo národ jako jednoduchý pojem, který používáme poměrně často i v běžné řeči. Pokud se ale nad tím více zamyslíme, slovo národ jako „nation“ se stává těžkopádnějším. Často je pojem národ mylně vnímán ve východoevropském prostředí jako pojem *ethnos* a to v kontextu pojmu etnicita. Tento pojem zahrnuje nejenom společné kulturní prvky, ale také společnou historickou minulost. Je důležité i poukázat na rozdíly mezi národní a etnickou identitou.

Národní identita není přirozenou součástí lidské identity, nýbrž vzniká ze společenského vědomí skupiny lidí a je propojen tradicemi, kulturou a jazykem, ale také je provázán ekonomicky a politicky: „*Aby byla národní identita skutečná a živá, pravděpodobně*

---

<sup>6</sup> ERIKSEN, Thomas Hylland. *Etnicita a nacionalismus: antropologické perspektivy*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). s. 173

musí mít určitý základ jak v lidové, tak ve vysoké či formální kultuře.“<sup>7</sup> Pojem národní identita je tak komplexním a standardizovaným subjektem, který je udržován hospodářskou, centralizovanou a sociálně stabilní rolí a snahou získat autonomní teritorium. Role národní identity je tak nepostradatelným faktorem stabilní existence státu. Někteří badatelé předpokládají, že ztráta národní identity může vést ke ztrátě národní suverenity, ale obecně platí, že každá národní identita aspiruje na získání vlastní teritoriality, nebo státu, a tím se uplatňuje v inkluzivním vzájemném spojení. Ve své knize *Chvála nacionalismu* Yoram Hazony píše: „Národ je společenství svázané pouty vzájemné loajality a z generace na generaci předávané tradice. Umožňuje prožívat společnou minulost, jazyk, literaturu, obřady i území vymezené národními hranicemi, poskytuje svým členům silný vztah s jejich praotci a zajišťuje osud budoucích generací.“<sup>8</sup> Autor vnímá národ jako vytvářený sociální nebo kulturní konstrukt, který na základě kulturních prvků dokáže spojit lidi dohromady. Zároveň vymezuje metaforické národní hranice, které ale nejsou viditelné.

Etnická identita pak pomáhá jedincům ztotožnit se s etnickou skupinou. Etnická identita je založena na protikladu „my-oni“, tradicích, společných historických událostech, představách o své „rodné zemi“. Thomas Eriksen v své knize *Antropologie multikulturních společností* píše: „...etnická identita je konstruována na základě sociálně ustavených představ o kulturních diferencích, nikoli na základě diferencí skutečných.“<sup>9</sup> Etnická identita se tak skládá z imaginárních nebo symbolických elementů, které vytvářejí pocit sounáležitosti se skupinou.<sup>10</sup> V kontextu výše uvedeného odstavce lze pak tvrdit, že etnická identita nehledá autonomní teritorium tam, kde etnická skupina existuje, a neaspiruje na něj. Často se stává, že má vlastní „rodnou zemi“ geograficky vzdálenou. Na rozdíl od národa ani není hospodářsky, ekonomicky a politicky nutně organizovaná.

Národní i etnická identita je proměnlivá, stejně jako jakýkoliv jiný typ identity. V normálním životě nepřemýšlíme o tom, s jakým národem se ztotožňujeme, ale v okamžiku konfliktu nebo sportovních soutěží má člověk tendence v sobě probudit hrdost na to, kým je a k jakému národu patří. Hlavními prvky pro formování národní identity jsou tak nejenom kultura, tradice, jazyk a zvyky, ale především konkrétní události. Jednoduše řečeno, národní identita je sociální konstrukt. Národní identita je často vytvořena na základě citových vazeb

---

<sup>7</sup> HROCH, Miroslav, ed. *Pohledy na národ a nacionalismus: čítanka textů*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2003. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 808-642-920-2. s. 214

<sup>8</sup> HAZONY, Yoram. *Chvála nacionalismu*. Přeložil Alexander TOMSKÝ. Voznice: Leda, 2021. ISBN 978-80-7335-666-8. s. 42

<sup>9</sup> ERIKSEN, Thomas Hylland. *Antropologie multikulturních společností: rozumět identitě*. Praha: Triton, 2007. s. 99

<sup>10</sup> ERIKSEN, Thomas Hylland. *Antropologie multikulturních společností: rozumět identitě*. Praha: Triton, 2007. s. 100

nebo společně zažitých emocí: „*Za specifický zdroj emocionálních vazeb k národu považoval Eugen Lemberg právě tak pocity skupinové nadřazenosti vůči jiným skupinám „jako pocity méněcennosti“, které mohly být i zdrojem xenofobie.*“<sup>11</sup> Na formování národní identity se může také podílet stát. Může vytvořit sociální nebo kulturní prostředí tak, aby držel prvky, které se v tu chvíli představitelům státu hodí, a mezi nimi může specificky zacházet také s národní identitou. Proto stát začíná víc podporovat organizaci různých národních festivalů, podporuje stavby národních památek a klade důraz na nacionální pojetí dějin svého národa. Stát se tak snaží vytvořit kolektivní identitu ve společnosti, aby dokázal jednoduše manipulovat s občany.

## 2.2 Západní teorie nacionalismu (konstruktivismus)

Velký počet významných západních antropologů a sociologů věnoval zkoumání pojmu nacionalismus roky práce. Ve své bakalářské práci bych chtěla věnovat pozornost nejznámějším teoriím nacionalismu od Ernesta Gellnera a Benedicta Andersona.

Ernest Gellner vnímá nacionalismus jako *“politický princip, který z kulturní podobnosti činí fundamentální sociální pouto.”*<sup>12</sup> Ve své teorii tento badatel hodně pracuje s pojmy *kultura, sociální organizace, stát a nacionalismus*, přičemž dva první prvky charakterizuje jako univerzální, *ale stát a nacionalismus* nikoliv. Vysvětluje to tím, že samotný pojem *stát* není všeobecný. Nemůžeme ho vnímat jako samozřejmost a nezbytnost, která tvoří naši skutečnost, protože se jedná o konstrukt a tedy o něco „umělé“ vytvořeného: *„Jestliže ale nejsou univerzální státy, tím méně je univerzální samotný nacionalismus.”*<sup>13</sup> Podle Gellnera *„nacionalismus nejenom vymezuje hranice jednotek, ale zároveň předpokládá, že daná jednotka má institucionální vedení (stát) a její hlavní starostí je, aby místa...v mocenském centru obsazovali členové „národní“ kultury, tj. kultury, která jednotku definuje.”*<sup>14</sup>

Dalším důležitým prvkem v teorii nacionalismu od Ernesta Gellnera je tzv. proces *industrializace a teorie základní rovnosti*. Podle badatele přichází nacionalismus s průmyslovou revolucí. V období agrární společnosti lidé měli různorodou práci, která si vždycky nežádala nějakou odbornou znalost a tím pádem byla společnost rozdělena na lidi,

<sup>11</sup> HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody: příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-010-0. s. 234

<sup>12</sup> GELLNER, Ernest André. *Nacionalismus*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003. ISBN 80-7325-023-3. s. 17

<sup>13</sup> GELLNER, Ernest André. *Nacionalismus*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003. ISBN 80-7325-023-3. s. 20

<sup>14</sup> GELLNER, Ernest André. *Nacionalismus*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003. ISBN 80-7325-023-3. s. 19

kteří vykonávali fyzickou práci a práci vědeckou nebo odbornou. V té době žádná nacionalisticko kohezní forma společnosti neexistovala. Ta přichází až v období moderny, kdy jakákoliv práce začíná žádat od jedince základní znalosti gramotnosti a tím roste možnost homogenizace společnosti. Díky tomu lidé dokázali pracovat v továrnách, v komunikačních centrech a na jiných formách působnosti a vyjadřovali speciální požadavky poplatné pro celou společnost. Podle Gellnera je to pak právě kultura, která se v tomto smyslu dostává na novou úroveň: „*Stejnorodost kultury je politickým poutem s velkým P, že zvládnutí dané vysoké kultury...tedy kultury, kterou používá všudypřítomná byrokracie, je předpokladem politického, ekonomického a sociálního občanství.*“<sup>15</sup>

Teorie nacionalismu Benedicta Andersona, kterou badatel popsal ve své známé knize *Představy společenství (Úvahy o původu a šíření nacionalismu)*, je založena na myšlence, že *národ* je sociálním konstruktem, který byl vytvořen na základě společného imaginárního konceptu národa. Proto je ve většině nacionalistických států hojně vyvinut koncept památek věnovaných hrdinům, kteří zahynuli pro svůj stát v období války nebo občanské revoluce. Tito lidé položili svůj život ve jméno celého státu a vojenské hřbitovy, válečné kostely a monumenty se stávají nejen symbolem pro celou společnost, ale také určitým celostátním vysvětlením, proč museli lidé zemřít za zájmy národa. Člověk může zemřít při autonehodě nebo po těžké nemoci, ale proč by měl najednou zemřít v nějaké válce, kterou rozpoutal stát? Proto, aby šel člověk vědomě bojovat za svůj stát, musí si být vědom, že tak činí pro dobrou věc. Stát ho musí v tomto směru podporovat a motivovat, aby věděl, proč některé věci dělá a proč může ve válce zemřít. Z tohoto důvodu nacionalismus vytváří politický a sociální konstrukt, který je založen na konceptu loajality. Vede lidi k oddanosti a věrnosti vůči státu ve chvíli, kdy je potřeba bojovat za svůj národ. Zároveň se tak vysvětluje, proč jsou lidé ochotni za tyto konstrukce zemřít.

Benedict Anderson označuje národ především jako *imaginární společnost*, protože na rozdíl od reálné společnosti, ve které se lidé neanonymně znají, občas se potkávají a dodržují sociální kontakt (jako například lidé žijící v jedné vesnici), národ funguje na základě myšleného pocitu sounáležitosti. Tento pocit je dán především rozšířením písma, protože možnost přečíst si něco, co je společné nejen mně, ale někomu jinému, nám dává dohromady pocit sounáležitosti. Všechny jedince totiž spojuje společný myšlený obraz jejich komunity, se kterou se ztotožňují, ale ve skutečnosti „...*příslušníci ani toho nejmenšího národa nikdy*

---

<sup>15</sup> GELLNER, Ernest André. *Nacionalismus*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003. ISBN 80-7325-023-3. s. 46

*nepoznají většinu ostatních jeho příslušníků, nikdy se s nimi nesetkají a ani o nich neuslyší.*<sup>16</sup> Podle Benedicta Andersona tato myšlenka funguje jako hlavní důkaz toho, že jak nacionalismus, tak i sám národ jsou vymyšlené koncepty, které na základě kulturních a politických prvků pomáhají vymezovat hranice mezi jednotlivými skupinami lidí. Národ může existovat do té doby, pokud existují další národy, se kterými se může porovnávat a proti kterým se může postavit. Musí být mezi nimi vždycky hranice, jelikož stát existuje jako suverénní fenomén. Tato hranice a uzavřenost občanů uvnitř svého státu se tak stává výživnou půdou pro vznik nacionalistických hnutí.

Důležitou roli v teorii nacionalismu dle Andersona hraje vnímání a interpretace světových dějin. Těžko si dokážeme přesně představit podmínky, v jakých lidé žili před několika lety a pohlížet na ně nezávisle na tom, jaký stát měl větší moc, kdo měl jaká práva a v jakou chvíli se objevil koncept národa. Dějiny nám sice dokážou pomoci vytvořit celostní obraz vývoje národa, ale zároveň opouštějí hodně sociálních faktů a drobností, o kterých ani nemůžeme vědět.

### **3. Pojetí nacionalismu z perspektivy ruských badatelů**

Ruští badatele již v období sovětské diktatury začali projevovat zájem o studium národní identity a nacionalismu. V Rusku se nacionalismus jako vědecký termín objevil v 60. letech v pracích věnovaných hlavně politickým, antropologickým a filozofickým otázkám. Období studené války a pak “perestrojky” nepochybně ovlivnilo vnímání nacionalismu a jeho roli ve společnosti. Většina sovětských badatelů uvažovala o nacionalismu jako o primordiálním fenoménu. Často pohlíželi na etnicitu jako na zakotvený prvek v dispozicích člověka od okamžiku jeho narození, respektive etnicita dokázala spojovat lidi do zvláštních primordiálních společenství.

#### **3.1 Teorie etnosu od Juliana Bromleje**

Julian Bromlej je nejznámější ruský badatel, který se zabýval studiem etnosu, národa a národní identity. Je autorem řady článků a knih z oblasti etnografie a etnologie a pro ruské pojetí národa má významný dopad. *Etnos* podle Bromleje může být označen jako „*historicky usazená (entita) na určitém území, stává se stabilní mezigenerační skupinou lidí, kteří sdílejí nejen společné rysy, ale také mají relativně stabilní kulturní charakteristiky (včetně jazyka)*“

---

<sup>16</sup> ANDERSON, Benedict R. *Představy společenství: úvahy o původu a šíření nacionalismu*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1490-8. s. 21



a psychiky, jakož i vědomí její jednoty a rozdílů od všech ostatních podobných útvarů (sebeuvědomění), které jsou pevně vysvětlovány vlastním jménem (etnonymem).“<sup>17</sup> Zároveň si byl autor jistý tím, že ve skutečnosti nejde popsat celý etnos na základě jednotlivých kulturních prvků. Proto se setkal s kritikou ze strany dalších ruských badatelů.

Julian Bromlej byl příznivcem primordiální teorie etnosu a národa a často charakterizoval národ z pohledu biologického determinismu. V knize *Etnos a endogamie* se snaží vysvětlit propojenost mezi národem a etnosem. Bromlej vnímá národ jako skupinu lidí, kteří jsou spojeni mezi sebou na základě vnitřního psychického propojení. Badatel přirovnává příslušnost člověka k národu s příbuzenskými vztahy. Podle Bromleje navíc „endogamie působí jako určitá genetická bariéra etnosu.“<sup>18</sup> Na základě tohoto tvrzení bychom mohli říct, že se naše biologická podstata také má podílet na vytváření etnosu a zvnitřnělé biologické ideje se tak stávají tím, co rozděluje jednotlivé národy. Tato myšlenka byla hodně kritizována ve vědeckém prostředí. Bromlejovi bylo vyčítáno, že se mu nepodařilo sloučit dohromady sociální a biologické faktory etnosu.

Julian Bromlej vnímá etnickou skupinu jako skupinu, která funguje na základě historicky uspořádaného systému. Badatel vymezuje dva nové pojmy - *etnografická skupina* a *etnická skupina*. Důležitým prvkem, který odlišuje oba pojmy, je přítomnost nebo nepřítomnost etnické identity, tedy zda se sám jedinec ztotožňuje s konkrétním etnikem, anebo nikoliv. Etnografickou skupinu spojují „podobné kulturní a každodenní zvyky“<sup>19</sup> a tato etnografická skupina je navíc odkázána na místo nebo oblast, na kterém se nachází delší dobu. Naproti tomu etnická skupina zahrnuje nejenom nějaké teritorium, ale také společenství, které má společné kulturní prvky a především společnou identitu, která se prolíná v jejich etnosu. Vymezení etnických skupin ve společnosti vede k vymezení hranic mezi jednotlivci. Proto se objevuje hranice mezi „my“ a „oni“.

Teorie etnosu doplnila chybějící fakta v otázce rusko-sovětské identity a ovlivnila politickou situaci těsně před a po rozpadu Sovětského svazu. V období, kdy nefunguje politický systém a stát se rozpadá na několik částí, bylo potřeba udržet všechny národy pohromadě. Proto se národní otázka stávala jednou ze základních a sovětská diktatura se tvářila, že se snaží sblížit sovětské národy pro společný prospěch státu. Ve skutečnosti se však snažila propojit co nejvíce lidí dohromady s vedoucí úlohou Rusů a vyvolat pocit společné národní identity. Zde můžeme sledovat počátky fenoménu nacionalismu v Sovětském svazu.

---

<sup>17</sup> BROMLEJ, Julian. *Očerky teorii etnosa*. Moskva: Librokom, 2020. ISBN 978-5-397-07533-6. s. 58

<sup>18</sup> BROMLEJ, Julian. *Etnos a etnografija*. Moskva: Nauka, 1973. s. 120

<sup>19</sup> CHEBOKSAROV, Nikolaj Nikolajevich. *Narody, rasy, kultury*. Moskva: Nauka, 1985. s. 215

Julian Bromlej nepochybně přinesl nový pohled na etnicitu, ale jelikož jeho nejznámější díla byla napsána na přelomu 70.-80. let 20. století, stávají se v dnešní době málo aktuální. V západním světě primordiální teorie ztrácí svůj význam a těžko již někoho přesvědčíme o tom, že národ je přirozenou součástí lidského života, jako je například barva očí nebo struktura vlasů. Proto se na konci 20. století ruští badatele začali přiklánět ke konstruktivistickým teoriím národa a nacionalismu.

### 3.2 Valerij Tiškov o ruském nacionalismu

Valerij Tiškov je ruský etnolog a sociální antropolog, který se zabývá dějinami mezietnických vztahů. Ve svých nejznámějších pracích zkoumal koloniální minulost Severní Ameriky a na začátku 21. století se začal zabývat ruským prostředím. Prováděl výzkumy, které se týkaly identity v postsovětských státech, ruské národní identity nebo smyslu národního sebeurčení národa.

Valerij Tiškov vnáší do ruského vědeckého prostředí nové vnímání národa a nacionalismu. Na rozdíl od svých kolegů začíná Tiškov mluvit o národu jako o konstrukt, který je vytvořen pod vlivem společnosti, ve které se člověk nachází (do toho konstrukt podle Tiškova patří i etnos). Badatel neuznává primordiální teorii etnosu od Bromleje, ale staví se proti ní se svým vlastním pohledem na etnicitu jako na sociálně organizovaný fenomén. V své teorii etnicity především uznává ten fakt, že „*eticita se formuje a existuje v kontextu sociální zkušenosti, se kterou jsou lidé spojeni nebo se kterou jsou ostatními identifikováni jako členové určité etnické skupiny.*“<sup>20</sup> Etnicita není přirozený pojem, nýbrž je sociálně a kulturně daný. Etnicita do sebe zahrnuje jak tyto prvky, tak i teoretickou představu, čím ta nebo ona skupina ve skutečnosti je. Na základě tohoto tvrzení Tiškov dochází k závěru, že „*eticita je formou sociální organizace kulturních rozdílů.*“<sup>21</sup> Ve výsledku mohou tyto rozdíly vést ke stereotypizaci charakteristik jednotlivých etnických skupin (národů) a jejich zbytečného škatulkování, nicméně se tím Tiškov přibližuje Barthově situacionalistickému pojetí etnicity.

Poslední dvacet let svého života Tiškov věnoval studiu nacionalismu v ruském prostředí. Pátral po otázce ruské identity a zabýval se tím, zda je možné aplikovat evropský demokratický způsob vývoje státu do ruského prostředí, anebo zda je potřeba zůstat u ruského

---

<sup>20</sup> TISHKOV, Valerij. *Etnologija a politika* [online]. 2001 [cit. 2023-02-12]. Dostupné z: [http://valerytishkov.ru/cntnt/publikacii3/publikacii/etnos\\_ili\\_.html](http://valerytishkov.ru/cntnt/publikacii3/publikacii/etnos_ili_.html)

<sup>21</sup> TISHKOV, Valerij. *Etnologija a politika* [online]. 2001 [cit. 2023-02-12]. Dostupné z: [http://valerytishkov.ru/cntnt/publikacii3/publikacii/etnos\\_ili\\_.html](http://valerytishkov.ru/cntnt/publikacii3/publikacii/etnos_ili_.html)

způsobu vývoje nacionalistického státu. Podle Tiškova položily události posledních pár let (pandemie Covid-19, ekonomická krize atd.) počátek k návratu národního státu v Rusku a v dalších státech.<sup>22</sup> Nacionalismus, jakožto občanská forma vyjádření své identity, se vrací zpátky na politickou scénu. Tiškov se drží názoru, že v tuto složitou dobu neexistuje žádné jiné společenství lidí, které by dokázalo poskytnout základní existenciální potřeby a práva než národní stát.<sup>23</sup> Proto nacionalismus hraje velkou roli jak v ruské politice, tak i v ruské společnosti.

Je důležité zmínit, že Tiškov vnímá nacionalismus jako politickou/ideologickou praxi, jejímž hlavním principem je hodnota národa jako nejvyšší formy sociální jednoty.<sup>24</sup> Badatel uznává dvě formy nacionalismu: etnickou a občanskou s tím, že větší roli v ruské společnosti má mít občanský nacionalismus. Právě občanský nacionalismus pomáhá šířit uvnitř státu zájmy státních příslušníků prostřednictvím využívání příslušnosti ke státu. Obecně ale není v Rusku rozšířen tento typ nacionalismu. Oslavy celostátních i patriotických svátků jako jsou „Den Ruska“, „Den ruský vlajky“ a „Den národní jednoty“ poukazují na etnický princip. Je to jen několik příkladů, jak je možné zmanipulovat občany a opatrně jim vnucovat lásku a respekt k ruskému národu. V tomto okamžiku se nacionalismus stává velmi nebezpečným jevem, protože začíná přesahovat hranice patriotismu. To může v konečném důsledku vést k chybnému vnímání nacionalismu.

Hlavním prvkem v Tiškovově teorii nacionalismu je utváření *jediné národní identity*, která je založena na společných kulturních, sociálních a historických elementech. Právě prostřednictvím jediné/společné občanské národní identity je podle badatele možné vytvořit a udržet stát pohromadě a vyhnout se tak vnitřním konfliktům. Národní identita se stává jakýmsi uměle vytvořeným konstruktem, který státu pomáhá vytvořit společnou občanskou identitu a dokáže ji využít ve svůj prospěch. Je důležité zmínit, že Tiškov vnímá nacionalismus jako celkově pozitivní a nevinný jev. Často ho také přirovnává k patriotismu. Nacionalismus v Rusku vždycky byl a vždycky bude, a pokud ruští politici chtějí udržet pohromadě několik národů, potřebují najít mechanismus, který by je mohl propojit. Tímto způsobem Tiškov vidí budoucnost Ruska v občanském nacionalismu, ale ten není souhlasný s politickou představou.

---

<sup>22</sup> TISHKOV, Valerij. *Nacija, nacionalism i nacijestroitelstvo* [online]. 2021 [cit. 2023-03-01]. Dostupné z: <http://www.valerytishkov.ru/engine/documents/document2688.pdf>

<sup>23</sup> TISHKOV, Valerij. *Nacija, nacionalism i nacijestroitelstvo* [online]. 2021 [cit. 2023-03-01]. Dostupné z: <http://www.valerytishkov.ru/engine/documents/document2688.pdf>

<sup>24</sup> TISHKOV, Valerij. *Nacija, nacionalism i nacijestroitelstvo* [online]. 2021 [cit. 2023-03-01]. Dostupné z: <http://www.valerytishkov.ru/engine/documents/document2688.pdf>

#### **4. Fenomén ruského nacionalismu**

Vytvoření společné národní identity je důležitým faktorem v období nestabilní vnitrostátní ekonomiky, v době pandemie nebo války s jiným státem. Je to pro vládu v podstatě jediným řešením, jak udržet společnost kohezní. Národní identita se stává symbolem a poslední nadějí pro společnost. Současná vláda se snaží získat důvěru a respekt ruských občanů prostřednictvím propagandy a prosazení těch hodnot, které jim hrají do karet. Již od počátku agrese na Ukrajinu je evidentní snaha stále více probouzet ruskou národní identitu a využít ji k provládní propagandě. Cílem je udržet současný dlouhodobý režim, a proto se v současných ruských školách povinně zpívá ruská hymna, na provládních demonstracích zní hesla „Rusko je pro Rusy“ a na každém rohu je portrét Vladimíra Putina. Díky tomu vše vypadá, že nacionalismus zažívá svůj rozkvět. V této části své bakalářské práce bych chtěla zjistit, proč je nacionalismus v Rusku tak populárním jevem.

##### **4.1 Fenomén ruského nacionalismu na přelomu 20. století**

Události 20. století nepochybně poznamenaly ruskou společnost, jelikož za jedno století zažilo Rusko rozpad carského impéria, příchod bolševismu a komunismu, vznik a rozpad Sovětského svazu a vznik samostatného Ruska. Všechny tyto události poznamenaly ruskou společnost a také se odrazily na vnímání jejich vlastní národní identity. Po roku 1991 se lidé ocitli v situaci, kdy s pádem sovětského režimu ztratili svou sovětskou identitu a pro mnohé jedince byla ruská identita součástí sovětské ideologie a tím pádem i sovětské identity. Najednou se ve společnosti objevila krize národní identity a situace byla ještě obzvlášť náročná a specifická tím, že sovětské národy (Rusové, Bělorusové, Ukrajinci, Kazachové atd.) držely často pohromadě, ačkoliv byly symbolicky propojené přináležením do sovětského bloku. V jednom okamžiku se však situace změnila a Rusové jako národ museli začít budovat svou vlastní identitu bez ohledu na sovětskou minulost. Nová generace lidí, která se narodila po událostech devadesátých let, však neměla zkušenost se sovětským režimem a vyrůstala v prezidentském období prezidenta Vladimíra Putina. Vyrůstala tak s odlišným vnímáním své národní identity než jejich rodiče, kteří většinou do své identity taky zahrnují širší sovětský vliv působení.

Rozpad Sovětského svazu je dodnes citlivým tématem pro ruskou společnost. Pro některé národy to znamenalo naději vznik nezávislého režimu, ale na druhé straně nebyla část ruského obyvatelstva na rozpad Sovětského svazu připravena. Období devadesátých let bylo obdobím nejenom obrovské ekonomické krize, ale také obdobím společného a celostátního

zmatku. V tuto chvíli potřeboval stát něco, co by dokázalo probudit pocit hrdosti na místo, ve kterém žijí. Člověk potřebuje nástroj ospravedlnění,<sup>25</sup> tedy něco, co by ho mohlo povyšovat nad ostatní a hlavně věřit tomu, že to takhle ve skutečnosti je. Nejde ani tolik o nějaká ekonomická nebo sociální měřítko, ale o společné hodnoty a normy, které budou uznávány sociální skupinou. Návrat k nacionalismu umožnil lidem vyřešit krizovou situaci se svou vlastní identitou a to na základě kolektivní identity.

Tady je důležité zmínit, že nacionalismus se po rozpadu Sovětského svazu „probouzel“ v každé postsovětské zemi jinak. Ukrajinci, Bělorusové nebo obyvatelé pobaltských států se konečně ocitli v situaci, kdy se mohli odhrnout od Ruska a už s nimi nemít nic společného. Zažívali pocit znovuzrození, anebo pocitu obnovení své národní identity prostřednictvím vlastního nacionalismu. Jejich nacionalistická hnutí měla v sobě prvky demokracie, svobody a sebeurčení, ale ruský nacionalismus se ještě v devadesátých letech definoval jako konzervativní a autokratický s prvky etnocentrického podtextu. Příslušníci ruského nacionalistického hnutí hlavně šířili myšlenky o návratu k sovětské minulosti a chtěli dosáhnout udržení tradičních hodnot. Ruský nacionalismus byl tedy produktem carského dědictví.<sup>26</sup>

#### 4.2 Ruský nacionalismus v současné době

Začátkem 21. století mění etnický nacionalismus, který byl populární v devadesátých letech 20. století, svůj směr a transformuje se na takzvaný občanský nacionalismus. Ten typ nacionalismu je založen na konceptu národa, který spojuje uznání stejných občanských norem. To znamená, že občané Ruska musí uznávat a přijímat jazyk majoritní skupiny a musí být loajální k politickému režimu i státnímu principu. Tím pádem se příslušník státu stává součástí národa a podle ruských badatelů, kteří sdílí nadšení ohledně občanského nacionalismu, je nutné vyhybat se konfliktům vznikajícím na základě etnického původu.<sup>27</sup> Má se tedy budovat nový typ společnosti, který je založen na občanství, ale zároveň se nemají řešit problémy různých etnických skupin, které by v případě etnického nacionalismu mohly vést k potlačování minorit žijících na území Ruské federace a tedy ke zvýraznění etnického nacionalismu. Je však důležité si uvědomit, že ani etnický a ani občanský nacionalismus

---

<sup>25</sup> PONARIN, Eduard a Michail KOMIN. *Dilemma ruského nacionalismu* [online]. 2016 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: [http://politeia.ru/files/articles/rus/2016\\_04\\_06.pdf](http://politeia.ru/files/articles/rus/2016_04_06.pdf)

<sup>26</sup> Russkij nacionalizm kak oblast nauchnyh issledovanij. Carnegie [online]. 2014, 19 [cit. 2023-02-16]. Dostupné z: [https://carnegieendowment.org/files/ProEtContra\\_62\\_54-72.pdf](https://carnegieendowment.org/files/ProEtContra_62_54-72.pdf), s. 55

<sup>27</sup> BUHOVETC, Oleg. *O vremennyh resursach postsovetskogo etnonacionalisma* [online]. 2005 [cit. 2023-02-16]. Dostupné z: <https://www.politstudies.ru/files/File/2005/2/Polis-2005-2-Buhovets.pdf>

nejsou nikdy dobrovolnou volbou občana a také se jedná pouze o idealistické přístupy.<sup>28</sup> V ideálním případě by občanský nacionalismus neměl odkazovat na kulturní nebo historickou podstatu národa a měl by fungovat jako nově stvořený národ, ve kterém jsou jedinci propojení na základě toho, že mají společné občanství, ale takto jednoduše a přímo nemůže fungovat.

Občanský nacionalismus se prolíná s patriotismem a je hodně propojen s ideologií státu. Jedince nepropojuje příslušnost k jednomu etnicky definovanému společenství, nýbrž je spojuje respekt a zvláštní vztah k ruskému státu. To znamená, že všichni občané ruské federace jsou bez ohledu na jejich etnicitu příslušníky ruského (v ruštině: rossijským) národa, ovšem tento termín je spojen s tím, že práva majoritní skupiny (tedy Rusů) na použití jazyka i etnická priorita jsou přednější než v případě jiných skupin. Nejedná se tedy o typ občanského nacionalismu, jak to je v ideálním případě na západě, že jsou si všichni rovni, ale o kvalitativně jiný typ nacionalismu. Občanský nacionalismus má totiž v ruských reáliích etnocentrické prvky, přestože původní smysl měl být občanský.

Důsledkem je například skutečnost, že od roku 2005 probíhají ve velkých městech Ruska nacionalistické demonstrace, které mají i vcelku drastický průběh. Často na nich zní hesla jako „Rusko pro Rusy“, „Evropa je pro bílé“ a podobně. V roce 2010 proběhla jedna z největších nacionalistických akcí a podle různých průzkumů se odhaduje, že se této akce zúčastnilo až na 50 tisíc lidí.<sup>29</sup> Lze tak vidět, že nacionalistický pohled na uspořádání národní politiky podporuje poměrně velký počet občanů Ruska, který vyžaduje etnický partikularismus.

Poslední roky začali vládní příslušníci využívat etnocentricky laděný fenomén občanského nacionalismu (rossijskyj) a prosazovat své vlastní zájmy (a obzvláště nyní v období ruské agrese na Ukrajině). Těžko lze najít okamžik, kdy nacionalismus překračuje své ideologické hranice a stává se z něj patriotismus, ale v přístupu Ruska by se dalo snad i tvrdit, že tyto dva fenomény fungují současně. Propojit obyvatele je možné díky lásce k zemi a ke svému národu (tedy uznává národní patriotismus jako hlavní prvek ruského státu), a tak se nacionalismus ve spolupráci s patriotismem stává prvkem, který dokáže probudit „ruský duch“ a posílit národní identitu celého národa ve prospěch „společné ideje“.

---

<sup>28</sup>REMIZOV, Michail. Lozhnaja dihotomija [online]. 28 [cit. 2023-02-21]. Dostupné z: <https://cyberleninka.ru/article/n/lozhnaya-dihotomiya/viewer>

<sup>29</sup>Беспорядки на Манежной площади. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2023 [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: [https://ru.wikipedia.org/wiki/Беспорядки\\_на\\_Манежной\\_площади\\_\(2010\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/Беспорядки_на_Манежной_площади_(2010))

### 4.3 Nacionalismus či nezdravý patriotismus?

Patriotismus a nacionalismus jsou často využívány ruskou vládou, a je proto velmi náročné najít tenkou hranici, která tyto dva termíny rozděluje. Občas je pojem nacionalismus vnímán jako extrémní druh patriotismu, ale oba fenomény se mohou navzájem doplňovat (nebo také existovat rozděleně). Patriotismus je politický princip, který je založen na zvláštním vztahu vůči území. Většinou se jedná o emoční vztah, který má jedinec ke konkrétnímu místu. O patriotismu se v ruském prostředí často mluví v souvislosti s neomezenou láskou ke státu, pocitem hrdosti na vlastní kulturu a tradice nebo upřednostňování zájmů státu. Ruský patriotismus také odkazuje spíše na symbolické prvky jako je státní hymna, prezident nebo společné dějiny. Rusko se tak symbolicky stává „rossije je matuškou“ (česky Rusko je matka) a personalizace Ruska vytváří ještě větší symbolické pouto mezi občanem a státem. Patriot chrání a miluje svou zemi a nacionalista dělá to samé, ale také podporuje ideologii státu a uznává jeho hodnoty. Fenomen nacionalismu je politickou ideologií, která odkazuje na národ jako na nejrelevantnější společenství utvářející stát. Národ se tak nachází nad státem, ale zároveň s ním spolupracuje.

Na samotném patriotismu, jakožto na vyjádření lásky ke státu, ve kterém se člověk narodil, není nic špatného, ale v ruských reáliích patriotismus hraničí s nacionalismem. V ruské společnosti je patriotismus vnímán jako přirozená a nezpochybňovaná láska ke svému státu. Už na základních školách tak děti zpívají válečné písně a v každé kanceláři se nachází speciální místo s fotografií prezidenta Putina, ruskou vládkou a hymnou. Do jaký míry by se to dalo nazvat zdravým patriotismem nebo nacionalismem?

Důležité také zmínit fakt, že ruské vnímání nacionalismu a patriotismu se liší od evropského pojetí těchto fenoménů. Kromě toho mezi nacionalismem a patriotismem je určitý rozdíl. Ruský nacionalismus je politickým směrem, který vnímá jako hlavní zájmy majoritní národní skupinu a snaží se je prosadit ve společnosti.<sup>30</sup> Vede také agresivní politiku vůči národnostním menšinám nebo migrantům. Na druhou stranu je patriotismus sociálním fenoménem, který vytváří citové pouto mezi jednotlivcem a státem. Tento pojem v ruských reáliích do sebe zahrnuje duchovní sebeidentifikaci osoby.<sup>31</sup>

Patriotismus a nacionalismus jsou pojmy, které společně koexistují. Nacionalisté se často považují za patrioty, jelikož hájí nacionální a národní práva svého státu, ale patriot se

---

<sup>30</sup> TISHKOV, Valerij. *I ruskij, i rossijskij* [online]. [cit. 2023-04-27]. Dostupné z: [http://valerytishkov.ru/cntnt/publikacii3/novye\\_publicacii/vatishkov\\_1.html](http://valerytishkov.ru/cntnt/publikacii3/novye_publicacii/vatishkov_1.html)

<sup>31</sup> LUTOVINOV, Vladimir. *Sovremennij Rossijskij patriotizm: sushnost, osobennosti, osnovnyje napravlenija* [online]. 2013 [cit. 2023-04-27]. Dostupné z: <https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennyy-rossijskiy-patriotizm-suschnost-osobennosti-osnovnyje-napravleniya/viewer>

vždycky nemusí nutně považovat za nacionalistu. Pokud jeho láska spočívá v hrdosti na vlastní kulturu nebo tradice a nepřekračuje morální hranice, nevzniká důvod, proč by se jedinec považovat za nacionalistu. Těžko se dá soudit, jestli v ruském prostředí spíše převládá nacionalismus nebo patriotismus, ale s jistotou by se dalo uvést, že oba pojmy v Rusku existují a je potřeba se jimi zabývat.

#### 4.3.1 Role pravoslavné církve v politickém životě ruské společnosti

Za posledních deset let se vnímání náboženství v ruské společnosti razantně změnilo. Podle posledních průzkumů se až 75 % ruského obyvatelstva považuje za pravoslavné křesťany, ale zároveň je pro větší část ruského obyvatelstva pravoslaví součástí jejich kulturní identity a to na stejné úrovni jako jsou tradice nebo zvyky. Pravoslavné náboženství má v Rusku tradiční ráz již z období carské říše<sup>32</sup> a je vidět, že po rozpadu Sovětského svazu má čím dále více lidí zájem o návrat k pravoslavným kořenům. Bezpochyby nemohl tento fakt uniknout současné vládě a dalo by se tvrdit, že zájmy vlády o zachování ruské identity jsou shodné se zájmy pravoslavné církve o udržení tradičních ruských hodnot.

Pravoslaví bylo vždycky součástí ruské kultury. Podle oficiálního zákona Ruské federace má být církev oddělena od státu<sup>33</sup>, a to by mělo znamenat, že ruská církev a ruská vláda by se neměly vzájemně ovlivňovat a spolupracovat. Bohužel skutečnost vypadá jinak. Například státní orgány pomáhají obnovit a rekonstruovat chrámy, které byly zdevastovány v období sovětské vlády a to za nemalé částky. Církev také vstupuje do politiky a to je ještě více problematické.

Na základě veřejného vztahu církve a státu se dá definovat několik směrů národního zájmu: sjednocení ruské populace na základě víry, ochrana typických národních ruských hodnot (jako jsou tradiční rodina apod.) a zachování původní ruské identity v období globalizace a vlivu ze strany západních států. Tomu předchází špatná demografická situace v Rusku, migrační vlny do států Evropské unie a vznik opozičních politických stran. Všechny tyto jevy jsou hrozbou pro aktuální putinovský režim, a proto se církev stává další institucí, která využívá liturgické texty a manipuluje skrze náboženství. Tak se pravoslaví stává

<sup>32</sup> NYKL, Hanuš. *Náboženství v ruské kultuře*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2013. ISBN 978-80-7465-078-9. s. 219

<sup>33</sup> RUSKO. Federalnij zakon o svobode sovesti i religioznych objedenenijach. In: 2022, ročník 4, 125-F3.

Dostupné také z:

[http://www.consultant.ru/document/cons\\_doc\\_LAW\\_16218/ca78a0f4594e9666e8259f2b87a4df2e59a38cb4/#:~:text=Российская%20Федерация%20-%20светское%20государство.,государства%20и%20равны%20перед%20законом.&text=обеспечивает%20светский%20характер%20образования%20в%20государственных%20и%20муниципальных%20образовательных%20организациях](http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_16218/ca78a0f4594e9666e8259f2b87a4df2e59a38cb4/#:~:text=Российская%20Федерация%20-%20светское%20государство.,государства%20и%20равны%20перед%20законом.&text=обеспечивает%20светский%20характер%20образования%20в%20государственных%20и%20муниципальных%20образовательных%20организациях)



nástrojem, který dokáže efektivně pomoci vládě vytvořit/probudit ruskou národní identitu v období problémů: „*Pro imperialistické síly je náboženská ideologie prostředkem k zabezpečování konkrétních politických akcí, k jejich nezbytnému zdůvodňování a motivaci.*“<sup>34</sup>

Výjimečnost a historický podtext ruského pravoslaví má také pocity nadřazenosti nad dalšími světovými náboženstvími, a to jenom zdůrazňuje národní nebo kulturní ruskou identitu, protože tento etnocentrický princip vstupuje do nacionalistického přesvědčení Rusů. Obzvláště je to významné, pokud v jednom státě žije přes 190 různých národů, které nejsou nutně pravoslavné.<sup>35</sup> Pravoslaví bychom jako součást ruské identity mohli zařadit do její kulturní identity, protože je spíše založeno na historické zkušenosti a tradicích, ale na druhé straně má vůči vládě značný vliv a je politickým aktérem.

## **5. Imperialismus jako součást ruské národní identity**

V Sovětském svazu bylo slovo imperialismus přirovnáváno k fenoménu kapitalistického západu, který měl být spojován zejména se Spojenými státy americkými. Ovšem Vladimír Lenin také považoval vytvoření imperialistického státu jako nutnost pro ideální komunistický stát. Ve 21. století pak putinovský režim podporoval a stále podporuje vývoj tohoto imperialistického myšlení v hlavách občanů Ruska. Smutným důkazem byla ruská invaze na Ukrajinu v únoru roku 2022 (a také anexe Krymu v roce), přičemž s Tatary i etnickými Ukrajinci nebylo zacházeno jako s rovnými. Jsou tedy imperialistické myšlenky součástí ruské národní identity?

Základní prvky imperialismu jsou přítomné v sociálním a ekonomickém životě ruské společnosti, jelikož jsou důležité pro vytvoření společné ruské identity i ve vztahu k jiným národům v Ruské federaci (ruskocentrické vnímání dějin, využívání náboženství v prospěch ideologie státu a upřednostňování ruského jazyka). Nadvláda a nadřazenost Rusů jako „velikého“ národa se cítí nejenom v rámci samotné Ruské federace, ale také za její státní hranicí.

Nikolaj Boldyrev, ruský filozof a významná politická osobnost v období Ruské revoluce (1917), se zabýval otázkou imperialismu v životě ruského národa. Jeho známé teze jsou i dnes velmi populární v nacionalistických kruzích. Podle Nikolaje Boldyreva je velmoc Ruska uchopitelná jako vlastenecký morální postulát a jako nezbytný odstín našeho vědomí

---

<sup>34</sup> KOVAL'SKIJ, Nikolaj Aleksandrovič. *Imperialismus, náboženství, církev*. Praha: Svoboda, 1988. s. 102

<sup>35</sup> NYKL, Hanuš. *Náboženství v ruské kultuře*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2013. ISBN 978-80-7465-078-9. s. 11

Ruska.<sup>36</sup> Filozof také vidí speciální kosmické místo ruského státu ve světě, a proto je myšlenka imperialismu samozřejmostí. Tento ruský badatel se ztotožňuje s imperialistickou teorií Johna Hobsona a myšlenky tohoto autora tkví v tom, že „ve *společenství národů nemůže existovat absolutní nacionalismus*“<sup>37</sup> a tím podtrhává myšlenku nadřazenosti jednoho (ruského) národa nad druhým.

Další ruský badatel Sergej Sergejev vníma prvky imperialismu jako součást fenoménu ruského nacionalismu. Podle něj „veliké“ Rusko může být důsledkem spolupráce „veliké“ vlády.<sup>38</sup> Tím je myšleno, že stát řídí vláda a vládní příslušníci, a pokud Rusko chce dokázat, že je ve skutečnosti „velikým“ národem, tak musí dodržovat imperialistické cesty. Sergejev považuje za absolutně adekvatní a legitimní imperialistické jednání Ruska a jeho občanů, a to díky jedinečné historické zkušenosti a zvláštnímu politickému systému.<sup>39</sup> Proto se musí každý občan Ruské federace smířit s možností vypuknutí války nebo zvětšování teritoria.

## 5.1 Ruský vs. Rossijský. Otázka identity nebo propagandistický trik?

V ruštině je problematické vyjádřit svou sounáležitost k národu ve chvíli, když se člověk zamyslí, jestli je *ruské* nebo *rossijské* národnosti. I když se v angličtině pro oba tyto termíny dá použít jenom slovo *russian*, v ruštině je situace trochu komplikovanější a dodnes nemají badatelé jednotný názor na to, které z těch slov je lepší používat v souvislosti s národní identitou.

Etnonymum *ruský* má historické pozadí. Může být pojmenováním čehokoliv a kohokoliv za *ruský*.<sup>40</sup> Lexikálně bylo slovo často používáno jako přídavné jméno (*ruský* lidé, *ruská* víra, *ruské* město), ale slovo *ruský* zahrnuje větší spektrum významů a hlavně má v sobě národní element. Ruským může být všechno, co nějakým způsobem souvisí s Ruskem jako národem nebo etnikem. Když říkáme, že někdo je *ruský*, znamená to, že má ruskou národnost, ruské rodiče a odkazuje to na ruský původ jedince.

Koncept slova „*rossijský*“ je spíše uměle vytvořen a hodí se pro dnešní realie mnohonárodnostní ruské společnosti. Jelikož slovo *rossijský* odkazuje na určitý vztah ke státu,

---

<sup>36</sup> BOLDYREV, Nikolaj a BOLDYREV, Dmitrij. *Smysl istorii i revolucija*. Moskva, 2001. ISBN 5-89097-036-4. s. 21

<sup>37</sup> HOBSON, John. *Imperialismus*. Československá akademie věd, 1962. s. 212

<sup>38</sup> SERGEEV, Sergej. *Nacija i imperija v ruskoj mysli načala XX veka*. Pensa: Skimen, 2004. ISBN 5-9884-006-8. s. 253-255

<sup>39</sup> SERGEEV, Sergej. *Nacija i imperija v ruskoj mysli načala XX veka*. Pensa: Skimen, 2004. ISBN 5-9884-006-8. s. 256-258

<sup>40</sup> TELENKOV, Alexej. *O sootnoshenii naimenovaniij russkije i rossijane: istorija, sovremennost i perspektivy* [online]. Perm, 2008 [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <https://www.ifp.uran.ru/files/publ/eshegodnik/2008/21.pdf>. 326-340

tak nemusí být nutně *ruský*. Může být zároveň Čečenec nebo Tatar a žít na území Ruské federace, ale má ruské občanství a žije v Rusku.<sup>41</sup> Tady se *rosijská* identita stává problematickým prvkem, protože i když se tváří být univerzální pro všechny národy Ruska, ve skutečnosti má mít ruská etnická skupina silnější postavení ve společnosti a privilegia už jen díky etymologii slova. Koncept *rossijský* identity je totiž dalším konstruktem, který spojuje několik různých národů žijících pohromadě na teritoriu Ruska a zároveň nese označení jedince jako jedince s ruským občanstvím a nacházejícím se na území Ruska. Má tedy imperiální ambice. I když ruští politici mluví o tom, že pojem *rossijský* by měl spojovat národy Ruska, způsobují tím minimalizaci možností sebeurčení dalších národů.

Koncept *rossijského* národa by se dalo přirovnat k pojmu sovětský národ. V Sovětském svazu byl koncept národní identity hlavně spojen s odkazem na sovětskou identitu a Bělorusové, Ukrajinci, Kazaši a další se mohli ztotožnit se svou etnickou identitou a zároveň s identitou, která byla vytvořena státem. V případě *rossijské* identity se objevuje i nyní podobný stimul ze strany ruské vlády – pojem *rossijskyj* je širší a je spojen s tím být součástí národa a pojem *ruský* je pojem etnicizovaný. Zacházení *rossijskyj* do národní identity není ničím jiným, než manipulací s náladami ruské společnosti<sup>42</sup> a snahou zachovat suverenitu státu. Tak vymezení označení jedince jako *rossijský* (*rossijaněn*) má v sobě jeden hlavní společný prvek a to je sounáležitost s Ruskem jako s politickým národem.

---

<sup>41</sup> TISHKOV, Valerij. *O rossijskom narode i nacionalnoj identičnosti v Rossii* [online]. 2007 [cit. 2023-01-03]. Dostupné z: <http://www.valerytishkov.ru/engine/documents/document2688.pdf>

<sup>42</sup> VASILJEV, Alexandr. *Prevrashenije slov. Sovremennyje leksiko-semanticheskiye processy* [online]. KGPU, 2019 [cit. 2023-02-20]. ISBN 978-5-00102-360-9. Dostupné z: <https://icdlib.nspu.ru/views/icdlib/8370/read.php>

## **6. Metodologie výzkumu**

Teoretická část této bakalářské práce byla věnována rozboru nacionalismu, potažmo ruského nacionalismu a dispozicím, na základě kterých se vytváří ruská národní identita. Praktická část se bude zaměřovat na to, jakým způsobem ruský nacionalismus ovlivňuje život mladé generaci Rusů, kteří se nyní nacházejí na území České republiky. Pro analýzu dat jsem si zvolila kvalitativní metodologii a metodou byly polostrukturované rozhovory.

Pro svůj výzkum jsem si vybrala komunitu mladých Rusů nacházejících se v České republice ve věku do dvaceti pěti let. Původně měl výzkum proběhnout v Rusku, ale vzhledem k politické situaci jsem musela změnit záměry terénního výzkumu. Vhodné respondenty jsem se pokoušela nacházet na univerzitě, během demonstrací na podporu Ukrajiny, ale některé jsem našla také náhodně. Polostrukturovaných rozhovorů se zúčastnilo celkem deset mladých Rusů ve věku od 18 do 25 let. Získávání dat proběhlo od srpna 2022 do dubna 2023. Všichni respondenti, kteří se zúčastnili výzkumu, odpovídali na předem připravené otázky, které se týkaly hlavně jejich přesvědčení ohledně fenoménu nacionalismu, vnímání tohoto pojmu v ruských reáliích a jejich vlastní životní zkušenosti s patriotismem a národním sebeurčením.

### **6.1 Kvalitativní výzkum a metody výzkumu**

Vzhledem k teoretickému základu jsem zvolila ke sběru dat kvalitativní výzkum a polostrukturované rozhovory. Jednalo se o nejvhodnější řešení. Mám také pocit, že polostrukturované rozhovory poskytly větší náhled na problematiku nacionalismu.

Za hlavní pozitiva kvalitativního výzkumu by se dala považovat možnost badatele zachytit se relevantně ve zkoumané problematice díky možnosti mluvit do hloubky mluvit s „reálnými“ lidmi. Nepochybně umožňuje kvalitativní výzkum celistvé uchopení problematiky pomocí dat, který měl badatel možnost sesbírat v průběhu celého výzkumu. Základem kvalitativního výzkumu není pouze sběr statistických dat, ale zjištění kvalitních informací. Výzkumy často probíhají s menší skupinou lidí než je obvyklé při kvantitativním výzkumu.

### **6.2 Cíl výzkumu**

Hlavním cílem výzkumu bylo porozumět fenoménu ruského nacionalismu a patriotismu z pohledu mladé generace Rusů. Otázkou bylo, do jaké míry ovlivnilo jejich ruské prostředí pohled na vnímání ruského státu. Práce si tak klade za cíl odhalit, pokud to

participanti budou artikulovat, mechanismy manipulace a zneužívání patriotismu za účelem vytváření společné národní identity. S tím také souvisí podotázky ohledně ruské národní identity. Za svůj osobní cíl považuji zjistit, jestli mladí lidé aspirují na změnu starších ideologických hodnot.

### **6.3 Respondenti**

Samotný výzkum probíhal v České republice (konkrétně v Hradci Králově a v Praze, ale také online s pomocí MS Teams). Čas a výběr místa setkání jsem většinou ponechávala na respondentech a účelem bylo vytvořit uvolněnější a jistější pocit respondentů. Většinou jsme se scházeli na půdě Univerzity Hradce Králové, v kavárnách nebo u respondenta doma. Před zahájením rozhovoru následovalo seznámení se s respondentem a snaha o navázání pozitivní a přátelské atmosféry. Téměř vždy jsem na počátku rozhovoru pocívala nejistotu a chvilkami i obavy ze strany respondenta, ale v průběhu rozhovoru stres a nejistota zmizely.

Důležité je také zmínit, že na počátku výzkumu jsem měla problém se získáním respondentů, jelikož jsem žádné Rusy ve věku od 18 do 25 let dříve osobně neznala. Proto jsem šla přímo do terénu (byla jsem několikrát na demonstraci Rusů proti válce na Ukrajině) a zde jsem se jich dotazovala a nabízela jim možnost účastnit se výzkumu o ruském nacionalismu. Účastníci byli otevření vůči tématu nacionalismu a byli schopni se mnou mluvit. Pak jsem však zjistila, že bude nutné získat Rusy s jinou sociální situací, v jiné „sociální bublině“. Začala jsem tak opatrně oslovovat lidi, kteří například mluvili na veřejnosti rusky a prostřednictvím uvolněného rozhovoru se mi podařilo zjistit, zda jsou Rusové, anebo členy jiného národa. Tímto způsobem jsem našla několik respondentů, kteří byli ochotni se účastnit mého výzkumu. Zajímavým fenoménem byl fakt, že po ukončení interview se mi dotyčný respondent sám nabízel, zda nemá ještě oslovit další své známé, kteří by se také rádi zúčastnili výzkumu. Ve výsledku se mi tak podařilo oslovit čtrnáct lidí a deset z nich byli schopni se do výzkumu zapojit. Také je však potřeba zmínit, že jsem oslovovala především mladé lidi narozené v různých částech Ruské federace. Tím pádem jsem mohla zjistit, jestli se neliší vnímání nacionalismu a patriotismu u mladých lidí i na základě místa původu.

|                  | věk | město, z kterého respondent pochází | oblast                          | účel pobytu v ČR    |
|------------------|-----|-------------------------------------|---------------------------------|---------------------|
| Respondent č. 1  | 20  | Penza                               | Penzenská                       | Studium             |
| Respondent č. 2  | 20  | Petrohrad                           | Leningradská                    | Mezinárodní ochrana |
| Respondent č. 3  | 18  | Moskva                              | Moskovská                       | Studium             |
| Respondent č. 4  | 21  | Ufa                                 | Republika Baškortostán          | Studium             |
| Respondent č. 5  | 21  | Moskva                              | Moskovská                       | Studium             |
| Respondent č. 6  | 20  | Nižnij Tagil                        | Sverdlovská                     | Studium             |
| Respondent č. 7  | 21  | Ňagaň                               | Chantymansijský autonomní okruh | Studium             |
| Respondent č. 8  | 20  | Moskva                              | Moskovská                       | Studium             |
| Respondent č. 9  | 21  | Kolomna                             | Moskovská                       | Studium             |
| Respondent č. 10 | 21  | Kaliningrad                         | Kaliningradská                  | Studium             |

Měla jsem také možnost získat informace pomocí zúčastněného pozorování, a to na demonstracích proti válce na Ukrajině. V průběhu pozorování jsem ale zjistila, že lidé, kteří se účastnili demonstrací, měli značně liberální životní postoj, a proto byl jejich pohled na nacionalismus skoro jednoznačně nastíněn už předem. Z tohoto důvodu jsem se pak snažila najít respondenty s jinými dispozicemi.

#### 6.4 Struktura otázek

Pro získání správných odpovědí je důležité vhodně pokládat otázky, které se daného tématu týkají. Otázky musí být nutně odkázané na oblast, kterou badatel chce prozkoumat a také se doptávat respondentů. Respondenti, kteří se zúčastnili rozhovorů, odpovídali na celkem šestnáct předem připravených otázek. Podle kontextu jsem pak ještě pokládala další doplňující otázky týkající se tématu. Základní otázky byly vybrány tak, aby odkazovaly na jednotlivá témata, kterými jsem zabývala v teoretické části bakalářské práce (nacionalismus, patriotismus, národní identita, imperialismus). Pokud si respondent nebyl jistý, co znamenají jednotlivé pojmy, tak jsem se mu snažila poskytnout kvalitnější vysvětlení. Většinou jsem také nechávala respondenty mluvit, abych mohla zajistit jejich vlastní perspektivu. V jednotlivých případech jsem pocítovala, že si respondent nebyl jistý tím, co říká, a tak jsem zasáhla do jeho řeči a snažila jsem se ho trochu nasměrovat.

Většina otázek požadovala vysvětlení pojmu z jejich vlastní zkušenosti. Na základě toho, že všichni respondenti byli předem seznámeni s tématem této bakalářské práce, tak většina z nich měla jasnou představu o nacionalismu. Velkou roli také hrálo to, že většina respondentů bydlela delší část svého života v Rusku, a proto dokázali objektivně posoudit

zmíněnou problematiku. První otázky se týkaly obecného vnímání nacionalismu a patriotismu. Na tyto otázky navázaly konkrétně nasměrované otázky ohledně lepšího pochopení nacionalismu v Rusku a zejména jeho perspektiva pro většinu lidí a pro mladou generaci Rusů. Otázky hojně směřovaly na prvky, které vytvářejí národní identitu a která je zároveň součástí nacionalistické politiky. V průběhu rozhovoru jsem se pak doptávala na jejich věk a město, ze kterého pocházejí. To bylo důležité pro lepší pochopení jejich osobní zkušenosti s daným tématem v kontextu místa, kde se narodili. Do rozhovoru byly také zahrnuty otázky, které se zajímaly o vztah respondenta k pravoslaví a na jejich osobní názor ohledně imperialismu. V poslední části rozhovoru jsem se ptala respondentů i na jejich rodinné příslušníky a jak oni vnímají nacionalismus a patriotismus.

## **6.5 Lokalita výzkumu**

Kvůli omezenému pohybu mezi Ruskem a Českou republikou jsem neměla možnost odjet do Ruska a udělat výzkum přímo v Rusku. Rozhodla jsem se tak provést výzkum v České republice s mladými lidmi, kteří mají ruské státní občanství. Velká část rozhovorů proběhla v Královéhradeckém kraji ve městě Hradec Králové. Další rozhovory proběhly pomocí online platformy MS Teams. Rozhovory prezenční formou probíhaly většinou v kavárnách a to na přání samotných respondentů kvůli časovému omezení a neformálnímu prostředí. Musím uvést, že v kavárnách bylo náročnější se soustředit z důvodu hlučného prostředí. Rozhovory tak proběhly rychleji, než jak jsem si představovala, ale také jsem dostávala stručnější odpovědi. Na druhou stranu byly online rozhovory mnohem adresnější a delší.

Svůj výzkum jsem započala na demonstracích Rusů proti válce na Ukrajině. Tyto demonstrace proběhly v Praze 26. března 2022 a 25. září 2022. V průběhu demonstrací jsem pozorovala chování mladých lidí a ptala jsem se na jejich názor vůči imperialismu a jeho propojenosti s nacionalismem. Tím pádem jsem získávala názory od Rusů, kteří sdílí evropské demokratičtější hodnoty. Jejich odpovědi byly liberálně naladěné a také směřovaly na kritičtější pohled na nacionalismu v Rusku.

## **6.6 Etika výzkumu**

Kvalitativní výzkum si nelze představit bez toho, aniž by byly dodržovány etické principy jako je důvěrnost (data, která badatel získá v průběhu výzkumu by měla být zmíněna v práci pouze anonymně a účastník by měl mít jistotu v tom, že informace nebudou použité

proti jeho osobě a proti jeho blízkým), poučený-informovaný souhlas (účastník rozhovoru by měl být předem informován o provedeném výzkumu a o nahrávání rozhovoru na diktafon) a o zpřístupnění bakalářské práce respondentům výzkumu (badatel by měl sdílet výsledky svého výzkumu a poskytnout materiály účastníkům výzkumu pro větší jistotu ve správném výkladu práce a slov respondentů). Bez ohledu na osobní zájmy v průběhu celého výzkumu by badatel měl tato pravidla dodržovat.

V případě mého výzkumu měli respondenti často obavy z veřejného vyjádření svých „politických“ názorů na citlivé téma a to vzhledem k současné situaci v Rusku. Proto jsem se před zahájením rozhovorů ptala jak na možnost ústního, tak i písemného souhlasu respondenta ohledně provedení interview. Vzhledem k velkému počtu respondentů, kteří měli obavy z toho, že má bakalářská práce bude zveřejněna, jsou jejich jména v analytické části práce anonymizována. Nahrávky jsou v osobním archivu autorky práce a můžu je poskytnout v případě zájmu.

## **6.7 Specifika výzkumu**

Jak jsem již zmiňovala, původně měl můj výzkum probíhat v Rusku, ale z důvodu zahájení války na Ukrajině Vladimírem Putinem a nemožnosti mobility mezi Českou republikou a Ruskem byla možnost výzkumu v Rusku omezena. Zároveň jsem to však vnímala jako možnost zaměřit se na pohled mladých lidí, který většinou přijeli z Ruska do České republiky za účelem studia. Tito respondenti byli již v České republice dlouhodobě a byli schopni mi popsat, jak se změnil jejich pohled na vnímání ruské identity, ruského nacionalismu a patriotismu po odjezdu z Ruské federace.



## **7. Analýza výzkumu**

Hlavním cílem mé práce bylo zjistit, jak vnímají fenomén ruského nacionalismu a patriotismu respondenti z řad mladých Rusů. Nejdůležitější byla jejich osobní zkušenost a perspektiva. Důležité bylo prozkoumat, zda mladí lidé vidí ruský národ jako skupinu lidí hlásící se k určitému identifikačnímu prvku na základě kultury/ethnicity/sociální reality, anebo zda převažuje primordiální vazba. Výzkumnou otázkou také je, jak v ruském prostředí fenomén nacionalismu překračuje hranici patriotismu a zda v podání respondentů existuje v ruském prostředí takováto tendence. Dále jsem se pokoušela zjistit, jak respondenti v kontextu nacionalismu rozumí formujícím vlivům z prostředí, ve kterém se nacházeli (např. ve škole, rodině, nebo mezi přáteli atd.). Také jsem chtěla pochopit, jak se lišily nacionalistické a patriotické nálady, který pocitovali respondenti v závislosti na tom, z jakých oblastí pocházejí. Můžu pak odvodit, zda má nacionalistická atmosféra větší popularitu v centrální části Ruska (Moskva a Petrohrad), anebo je rozvinuta ve východní části země.

Během svého výzkumu jsem se snažila analyzovat, jak vnímají respondenti svou národní identitu. Tedy zda prvky, které jsem popisovala v teoretické části své bakalářské práce (jako jsou např. pravoslaví, imperialismus a samotný patriotismus), respondenti považují za součást svého sebeurčení v každodenním životě. V neposlední řadě jsem kladla participantům otázky na jejich identifikaci s konceptem ruského státu, tedy, co pro ně přesně znamená „být Rus“, anebo koho vůbec považují za „pravého Rusa.“ To znamená, jaké faktory podle jejich názorů musí jedinec splnit, aby se mohl identifikovat jako Rus. V tomto případě jsem jim často kladla doplňující otázky na základě odpovědí jednotlivých respondentů.

Důležitou součástí mého výzkumu bylo také zjistit, jak se změnil pohled mladých Rusů na nacionalismus a patriotismus po ruské invazi na Ukrajinu. Snažila jsem se také zjistit, jak se podle nich proměnilo vnímání těchto jevů v médiích a v jejich blízkém okolí.

### **7.1 Fenomén nacionalismu**

Při dotazování respondentů jsem nejdříve potřebovala zjistit jejich věk, město původu a důvody, proč se nacházejí v České republice. Celkově se výzkumu zúčastnili mladí lidé ve věkové skupině od osmnácti do pětadvaceti let. Pět respondentů pochází z centrálních částí Ruska (Moskovská a Leningradská oblast) a dalších pět pochází ze vzdálenějších míst od ruských center, a to jak z východní, tak ze západní části. Devět z deseti respondentů přijelo do České republiky za účelem studia.

Nejprve jsem se ptala respondentů na jejich vlastní vnímání fenoménu nacionalismu obecně. Většina respondentů vnímala tento pojem spíše negativně a popisovala ho ve smyslu nadvlády jednoho národa nad druhým, ovšem tento pohled byl artikulován z pohledu uvnitř státu. Odpovědi často zdůrazňovaly vymezování jedné „elitní“ etnické skupiny vůči ostatním. Respondenti opětovně zmiňovali ideologický podtext fenoménu nacionalismu v souvislosti s politikou jednotlivých států: *„Ruský nacionalismus do sebe zahrnuje jeho klasické prvky a imperialismus. Funguje to tak, že na jedné straně potřebujeme mít Rusko pro svůj vlastní národ. Na druhou stranu vnímáme další národy jako ruské a potřebujeme je také udělat součástí ruského impéria.“*<sup>43</sup> Jedna z respondentek pocítovala přímou souvislost nacionalismu s propagandou ze strany ruského státu: *„Já bych osobně propojila toto slovo (nacionalismus) s propagandou určitého typu myšlení pro jedinou společnost, která zároveň je národem.“*<sup>44</sup>

Při pokládání otázek jsem zjistila, že patriotismus většinou znamenal osobní vztah k Rusku, anebo ke konkrétnímu místu, kde se narodili. Častou odpovědí bylo přirovnání patriotismu k „lásce k rodině“ (v ruštině se ale slovo *rodina* používá ve smyslu označení státu, ale také může znamenat nějaké konkrétní místo, ke kterému má jedinec osobní vztah). Mladí respondenti často zmiňovali v souvislosti s patriotismem lásku k zemi, zvláštní vztah k přírodě, tradicím nebo zvykům: *„Patriotismus je láskou ke svému státu... k představě státu, kterou člověk má v hlavě... ale nemusí být nutně spojen se státem, ale spíše s abstraktní představou Ruska. To může znamenat, jak si cítí, když se nachází v Rusku. Je to pozitivní pocit k místu, kde jsem se narodil a vyrůstal.“*<sup>45</sup>

Byl patrný rozdíl mezi nacionalismem a patriotismem. Nacionalismus byl většinou vnímán jako fenomén, který spojuje národ na základě ideologie, státní politiky a občanství. Na druhou stranu byl patriotismus vnímán spíše na základě emocionální zkušenosti s místem, které respondenti měli rádi, když bydleli v Rusku (např. láska k městu, v kterém se narodili, anebo nějaké konkrétní místo v Rusku, ke kterému mají respondenti osobní vztah). Zároveň většina respondentů zmiňovala, že je občas těžké najít rozdíly mezi nacionalismem a patriotismem. Podle názoru respondentů se tyto pojmy často prolínají v ruském prostředí.

Také jsem se snažila zjistit, zda respondenti vnímají výše zmíněné fenomény negativně nebo pozitivně. Devět z deseti participantů odpovědělo, že nacionalismus v nich vyvolává spíše negativní pocity. Na druhou stranu jiný respondent viděl nacionalismus pozitivně:

---

<sup>43</sup> Rozhovor ze dne 27.1.2023 (online) – Respondent č. 3

<sup>44</sup> Rozhovor ze dne 14.4.2023 (Hradec Králové) – Respondent č. 10

<sup>45</sup> Rozhovor ze dne 27.1.2023 (online) – Respondent č. 3

„Nacionalismus je, když máš zvláštní pocit ke svému státu a ke své národnosti...řekl bych o sobě, že jsem ruský nacionalista v dobrém slova smyslu, protože mám dobrý vztah k Rusku, k lidem...obecně řečeno miluju náš stát. Chci, aby Rusko bylo normálním, demokratickým státem...“<sup>46</sup> Důležité je zmínit, že tento respondent nevnímal žádný rozdíl mezi pojmy nacionalismus a patriotismus.

Na otázku, zda pojem patriotismus vyvolává negativní nebo pozitivní pocity, jsem dostala velký počet rozdílných odpovědí. Čtyři respondenti vnímali patriotismus pozitivně a často odkazovali na lásku k místu, kde se narodili. Zároveň šest respondentů uvedlo, že se jejich postavení k patriotismu změnilo po zahájení války na Ukrajině. Ani jeden z těchto šesti respondentů se neidentifikoval jako patriot: „Nyní vnímám patriotismus negativně. Asi je to kvůli tomu, že si pamatuji, jak do nás chtěli v Rusku narvat, když mluvili o patriotismu, že je to náš stát – Rusko je dobrý a že ostatní nás chtějí oslabit, proto musíme podporovat náš stát. Z toho důvodu mám spojený patriotismus spíš s negativními emocemi.“<sup>47</sup>

Dále jsem se snažila zjistit, jak je fenomén nacionalismu a patriotismu v současné době aktuální pro ruskou společnost. Všichni respondenti se shodli na tom, že nacionalismus a patriotismus jsou dvěma velkými pilíři současného Ruska. Velká část respondentů odpověděla na tuto otázku na základě vlastní zkušenosti a často sdíleli své příběhy. Jedna respondentka uvedla následující příběh: „Kdybych mluvila se svým tatínkem o nacionalismu nebo patriotismu, tak je velká pravděpodobnost, že bychom se pohádali. Mám pocit, že lidé vnímají nacionalismus jako něco, proti čemu lidé v Rusku musí bojovat ve svých hlavách. Patriotismus je tím, čeho by měli dosáhnout. Nacionalismus je hrozbou.“<sup>48</sup> Ani jedna z narácí, které mi respondenti uvedli, nepovažovala nacionalismus za pozitivní. Respondenti zmiňovali oslavy ruských svátků (nejčastěji den *Den vítězství*) a několik respondentů odpovědělo, že patriotismus jim byl často vnucován ve školách nebo v médiích. Jiná respondentka se pokusila vysvětlit, jak funguje vnucování patriotických/nacionalistických názorů na příkladu její babičky, která se často dívá na televizi. Podle ní je mediální vliv na ruskou společnost tím nejhorším, protože člověk z něj vstřebává informace každý den.

Důležité je zmínit, že s fenoménem nacionalismu spojovala velká část respondentů rasismus a xenofobii vůči migrantům, cizincům a národnostním menšinám a to i před tím, než jsem se jich na to zeptala. Většina mladých lidí pociťovala vzájemné propojení xenofobie a nacionalismu: „Například, když Rusko zahájilo mobilizaci, to prvního koho poslali na válku

---

<sup>46</sup> Rozhovor ze dne 24.1.2023 (online) – Respondent č. 2

<sup>47</sup> Rozhovor ze dne 14.4.2023 (Hradec Králové) – Respondent č. 10

<sup>48</sup> Rozhovor ze dne 24.1.2023 (online) – Respondent č. 4

*nebyli Rusové, ale lidí jiných národnostních menšin (Burjaty, Kyrgyzy)...kdyby ruská vláda řekla, že „svý“ (myšleno rusové) zatím necháme, ale „těch“ (myšleno příslušníky národnostních menšin) můžeme jich mobilizovat.“<sup>49</sup>*

Důležité bylo také zjistit, jak respondenti pohlíží na národnostní skupiny v Rusku. Tři z deseti respondentů odpověděli, že mají neutrální pohled na migranty a cizince. Často ani nechtěli tuto problematiku dále rozebírat, protože to brali jako samozřejmost. Sedm respondentů zároveň uvedlo, že pocítovali nepříjemné chování ruské majority vůči národnostním menšinám a cizincem. Podle nich by se také měla změnit migrační politika. Respondenti často uváděli, že xenofobní nebo rasistické pohledy udržuje spíše starší generace, která vyrůstala v období Sovětského svazu. Co se týče samotných respondentů, tak jejich pohled byl odlišný: *„Rusko nemůže být jenom pro Rusy, ale také pro Tatary, Čuvaše a jiné. Rusko by mělo být pro kohokoliv, kdo tam chce žít. Tím pádem bych nechtěla žít v Rusku, které uznává jenom Rusy. V Rusku přece žijou i další národnosti. Měli bychom být tolerantní ke všem.“<sup>50</sup>*

Většina respondentů tak při odkazu na nacionalismus často poukazovala na národnost, tedy na příslušnost jedince k nějaké etnické skupině, a to ve smyslu hrdosti na svou národnost. Patriotismus byl popisován spíše jako fenomén, který propojuje jedince s místem, kde se narodil. Všichni respondenti zároveň uvedli, že fenomén nacionalismu a patriotismu se hodně prolíná v ruských reáliích, a proto je obtížné jejich rozlišení. Respondenti se shodli na tom, že samotný patriotismus není hrozbou pro společnost. Důležité je ale také zmínit, že většina participantů vnímala nacionalismus negativně. Podle jejich slov by nacionalismus neměl v ruské společnosti vůbec existovat, protože vyvolává xenofobní a rasistické nálady. Pokud se Rusko reprezentuje jako stát, ve kterém spolu existuje několik desítek různých národností, pak by se neměla propagovat nebo podporovat xenofobní politika vůči národnostním menšinám a cizincům.

## **7.2 Ruská národní identita**

Důležitou součástí mého výzkumu bylo zjistit, co všechno má ruská národní identita zahrnovat a jak moc velkou roli hraje tato identita v jejich životě. Otázkou bylo, nakolik vnímání respondentů konvenuje s teoretickým uchopením práce. Z odpovědí se dá vyvozovat, že větší počet respondentů souhlasí s tím, že patriotismus, imperialismus

---

<sup>49</sup> Rozhovor ze dne 1.2. 2023 (online) – Respondent č. 5

<sup>50</sup> Rozhovor ze dne 24.1.2023 (online) - Respondent č. 4

a pravoslaví jsou součástí národního uvědomění. Zajímavé bylo zjištění, že skoro všichni respondenti uváděli, že se s výše uvedenými pojmy setkávali už od malička. Tento fakt v konečném důsledku ovlivnil jejich sebeidentifikaci. Vnucování patriotických, imperialistických i pravoslavných aspektů bylo podle respondentů patrné již ve škole. Část respondentů přitom uvedla, že už na základních školách měla předmět věnující se náboženství a to zejména pravoslaví. Jedna respondentka zmiňovala svou osobní zkušenost: *„Na škole jsme měli výuku „ZPK“ (základy pravoslavné kultury)...Byli jsme tam nuceni chodit, ale já jsem tam chodit nechtěla, protože, když ti něco vnucují, tak se o to vůbec nechceš zajímat...Na školním pozemku jsme měli pravoslavnou kapli...Pamatuji si, jak jsme se s třídou připravovali na maturitu...Před maturitou se za námi zastavila paní učitelka a řekla, abychom si šli modlit před zkouškou...Myslím si, že tohle překročilo veškeré hranice.“*<sup>51</sup> Podobné zkušenosti, i když nikoliv takto drastické, měla větší část respondentů.

Všichni respondenti souhlasili s tím, že ruská vláda zneužívá pravoslaví kvůli vlastním zájmům: *„V našich ruských reáliích se církev vnímá jako další prvek, který pomáhá (vládě) manipulovat lidmi. To je smutné. Lidé mají chodit do kostela, aby získali vlastní vnitřní klid, ale ve skutečnosti jsou zneužíváni vládou.“*<sup>52</sup> Je také zajímavé, že velká část respondentů nejprve zmiňovala, že v průběhu ruských dějin spolupracovalo pravoslaví vždy s carem, a proto bylo pravoslaví spíše kulturním prvkem závislým na moci. Respondenti uváděli, že pravoslaví je sice součástí ruského národního sebeurčení, ale zároveň se ani jeden z nich neztotožnil s pravoslavnou identitou.

Dále jsem se ptala respondentů na jejich pohled na ruský imperialismus, a jak moc mladí lidé cítí vliv imperialistického myšlení na ruskou společnost. Jeden respondent neznal význam pojmu imperialismus a po mé snaze mu jej vysvětlit odmítl odpovědět. Ostatní respondenti se shodli, že s imperialistickým myšlením se setkávali už od malička a někteří ho dokonce brali jako samozřejmost. Když jsem se dotazovala na konkrétní příklady, se kterými se respondenti v Ruské federaci setkali, tak většina z nich zmínila používání pojmu *velmocenské* v souvislosti s Ruskem, národem a také v souvislosti s Druhou světovou válkou (Velká vlastenecká válka). Šest z deseti respondentů pak v souvislosti s imperialismem uvedlo, že velmi často slyšeli v rádiu, ve zprávách nebo v rozhovorech se svými rodinnými příslušníky, že se Rusko snaží vybudovat znovu Sovětský svaz. Na základě toho se vytváří dojem, že Rusko se snaží zvětšit svou zónu vlivu.

---

<sup>51</sup> Rozhovor ze dne 5.4.2023 (Hradec Králové) – Respondent č. 7

<sup>52</sup> Rozhovor ze dne 6.4.2023 (Hradec Králové) – Respondent č. 9

Jedna z respondentek uvedla konkrétní prvky imperialistického chování ze strany ruského státu, a to chování ruských sportovců na mezinárodních sportovních soutěžích: „*Když se konají sportovní soutěže, například fotbalový mistrovství... všichni vykřikovali „naši“ chlapci vyhraju a budeme těmi nejlepšími... ve skutečnosti to byl stát, který chtěl být reprezentován jako velmocenský ve všech možných oblastech. Sport je celkově hodně zneužíván pro odkaz na velikost Ruska a zrovna v tuto chvíli se do toho zamíchává patriotismus.*“<sup>53</sup>

Pokud shrneme odpovědi v této sekci, tak nám vyjde, že většina respondentů uvažuje o spojení mezi ruskou národní identitou, patriotismem, imperialismem a pravoslavím. Zcela jednoznačně to tak ale všichni respondenti necítí. Spojení výše uvedených pojmů není součástí jejich pohledu na svět. Mladí respondenti naopak často zmiňovali, že chtějí být otevřenější a často se ztotožňují spíše s evropanstvím, které je založeno na demokratických hodnotách - jako jsou svoboda a rovnoprávnost.

### **7.3 Vnímání fenoménu nacionalismus a patriotismu po ruské agresi na Ukrajinu**

Ruská agrese na Ukrajinu nepochybně změnila atmosféru v ruském prostředí, a proto mě zajímalo, jak se u respondentů změnil jejich názor na nacionalismus a patriotismus v kontextu války. Výsledky byly poměrně zajímavé, protože čtyři z deseti respondentů, kteří na začátku rozhovoru uváděli, že vnímají fenomén patriotismu jako pozitivní jev v ruské společnosti, změnil v kontextu rozhovoru svůj názor. Ačkoliv vnímali emocionální sepětí k ruskému národu a státu jako normální, později se ukázalo, že po ruské invazi na Ukrajinu svůj názor přehodnocovali: „*Patriotismus začal mít negativní podtext. Dřív jsem o sobě mohla říct, že jsem patriotem svého státu...ale teď být patriotem znamená milovat svůj stát na základě toho, že on chce získat jiný suverénní stát.*“<sup>54</sup> Pro většinu participantů byl nyní koncept patriotismu spojován s tím, že jej zneužívá ruská propaganda, aby probudila v ruských občanech pocit sounáležitosti: „*Nechci o sobě říkat, že jsem patriotem své země. Můj stát zahájil válku na Ukrajině. V mém státě byl zatčen Alexej Navalnyj. Pro mě osobně je patriotismus spojen hlavně s aktuální vládou (a ta ho používá).*“<sup>55</sup> Respondenti se většinou kvůli válce odmítali identifikovat se s patriotismem. Často však zmiňovali lásku k Rusku a hovořili o naději na budoucí demokratický vývoj Ruska. Dva z deseti respondentů zminili, že naděje ve svobodné Rusko a změnu vlády je zdravým patriotismem: „*To, co teď zažíváme,*

---

<sup>53</sup> Rozhovor ze dne 14.4.2023 (Hradec Králové) – Respondent č. 10

<sup>54</sup> Rozhovor ze dne 14. 4. 2023 (Hradec Králové) – Respondent č. 10

<sup>55</sup> Rozhovor ze dne 28. 1. 2023 (online) – Respondent č. 4

*je hrozné. Myslim, že teď je čas být patriotem. Bojovat proti zlu, které sedí v Kremlu a věřit v budoucí demokratické Rusko.*<sup>56</sup>

Na závěr svých otázek jsem se doptávala na to, jestli mladí lidé pociťují růst popularity nacionalismu v ruské společnosti poté, co Rusko vstoupilo na území Ukrajiny v roce 2022. Šest z deseti respondentů na tuto otázku odpovědělo, že na základě jejich zkušenosti a zkušeností jejich kamarádů se nedá říct, že by se občané Ruské federace stali po zahájení války více nacionalističtí. Na druhou stranu souhlasili s tím, že ruská vláda dělá všechno pro to, aby dokázala probudit v občanech národní hrdost: *„Nacionalismus je populární ve vládním sektoru, a proto se snaží ho co nejvíce vnutit občanům. Slyšíme o tom v televizi, nebo na ruských demonstracích. Ve skutečnosti si nemyslím, že by ruští občané začali více přemýšlet o nacionalismu, spíš naopak. Žijeme ve válečném období. Jak tedy vůbec můžeme mluvit o vývoji ruského nacionalismu?*<sup>57</sup>

Ostatní respondenti si spíše nebyli jistí, co se doopravdy děje v samotném Rusku a jak velké množství občanů doopravdy vnímá nacionalistické myšlenky: *„No...Těžko se dá odpovědět na tuto otázku. Nemáme žádnou statistiku. V mém blízkém okolí nikdo nepřemýšlí o tom, jakou má národní identitu, ale nevím, co se děje v hlavách dalších lidí...“*<sup>58</sup> Většina respondentů se shodla na tom, že nemohou s určitostí říct, zda se nacionalismus začíná stávat populárním jevem. Velká část respondentů uvedla média, ze kterých čerpají informace o tom, co se děje v Rusku. Respondenti často zmiňovali, že dostávají informace od rodinných příslušníků, čtou články z nezávislých medií a zároveň se to snaží porovnat s tím, co říká ruská propaganda v televizi.

Všichni respondenti také na sobě nepociťují, že by byli nějakým způsobem ovlivněni ruskou propagandou. Většina z respondentů uvedla v rozhovoru i ten faktor, že se nacházejí v České republice a mají větší možnosti přístupu k různým informacím. Mohou je porovnat a uvažovat v kontextu evropského dění na rozdíl od těch, kteří se nachází v Rusku. Dá se říct, že ruská invaze na Ukrajinu byla hlavní změnou ve vnímání kontextu nacionalismu a patriotismu. Mladí lidé odmítají patriotismus v tom smyslu, jak se tento pojem artikuluje v kontextu války. Rusko spíše vnímají v kontextu místa, jako místa svého narození, kde se cítí být doma. V tomto smyslu nemá jejich identita nic společného s Ruskem jako se státem nebo s ruskou ideologií.

---

<sup>56</sup> Rozhovor ze dne 27. 11. 2022 (online) – Respondent č. 1

<sup>57</sup> Rozhovor ze dne 24. 2. 2023 (online) – Respondent č. 2

<sup>58</sup> Rozhovor ze dne 5. 4. 2023 (Hradec Králové) - Respondent č. 8

#### 7.4 Shrnutí výsledků výzkumného šetření

Zásadní výzkumnou otázkou zůstává, jak moc jsou respondenti ovlivněni nacionalismem a patriotismem a jak velkou roli hraje patriotismus v jejich životě. Všichni respondenti byli hodně otevření. Na začátku výzkumu jsem se domnívala, že se názory respondentů budou lišit na základě toho, z jakého města a z jaké oblasti pocházejí. Předpokládala jsem, že respondenti z menších měst budou mít radikálnější názor na fenomén nacionalismu, ale všichni - až na jednoho respondenta - měli negativní vztah k nacionalismu. Jeden respondent z Petrohradu pak vnímal nacionalismus jako zdravou lásku ke svému národu a státu, ale byl proti zneužívání patriotismu státem. Větší roli než místo původu tak měl osobní zájem respondenta o ruské dějiny, kritické myšlení, které není tolik ovlivněné propagandistickými snahami vlády, ale také osobní zkušenost se životem v jiné zemi. Jejich vnímání je totiž odlišné od toho, co se snaží prosazovat ruská vláda. Na rozdíl od starší generace - jako jsou rodiče respondentů - nebudují respondenti své názory na tom, co představuje ruská televize nebo i slepá víra v Rusko jako ve velkou imperiální mocnost.

Z rozhovorů bylo patrné, že většina respondentů se přiklání k evropským hodnotám jako jsou demokracie nebo svoboda slova. Respondenti měli možnost zažít jinou životní zkušenost v České republice a díky odlišnému kulturnímu, sociálnímu i ekonomickému zázemí měli možnost srovnání životních postojů. Z toho vyplývá, že jsou spíše otevřenější k uvědomování si neruského světa. Většina respondentů měla poměrně liberální pohled na uspořádání světa a ten získali právě v České republice. Většina z nich pak viděla budoucnost Ruska jako státu, ve kterém již nebude místo pro radikální nacionalismus, ale pro zdravý patriotismus. Za ten považovali lásku ke své zemi.

Respondenti ve svých odpovědích hovořili o negativním vlivu ruské propagandy, pomocí které se vytrácí původní význam slovu patriotismus, tedy lásce ke svému státu. Respondenti se nechtějí ztotožňovat s aktuální verzí podmíněnou ideologickým vzezřením, protože patriotismus není to, co nabízí stát v médiích, ve škole nebo na oslavách státních svátků, ale jejich osobní vztah k Rusku, ke kultuře, jazyku a lidem, kteří bojují za svobodnější Rusko. Respondenti se nenechávají ovlivnit tím, co se říká ve státní televizi na rozdíl od starší generace.

Důležité bylo zjištění, že respondenti si uvědomují, s jakými hodnotami pracuje státní propaganda a jaké názory se snaží prosadit v ruské společnosti. Opět se nabízí, že mají možnost srovnání díky zkušenostem z České republiky a zároveň zkušenostem z Ruska. Mladí respondenti si sice uvědomují, že mnohé faktory propagandy mají velkou roli v současné ruské společnosti, ale sami s nimi nemají nic společného. Pokud se někdo



z respondentů považoval za pravoslavného křesťana, pak stejně odsuzoval zneužívání pravoslavní státem.

Se vším je spojena skutečnost, že respondenti, se kterými jsem měla tu možnost mluvit, se rozhodli odjet z Ruska. Devět z nich se nyní nachází na území České republiky a mají vízum za účelem studia. Jeden respondent se ocitl v České republice díky získání mezinárodní ochrany, jelikož je v Rusku je trestně stíhán za organizování demonstrací proti aktuálnímu režimu. Tím bych chtěla podtrhnout, že vnímání světa podle respondentů je blíže k evropskému pohledu než k zastaralému vnímání současného Ruska.

Po ruské invazi na Ukrajinu začali mít respondenti ještě horší vztah k fenoménu sebeidentifikace se s nacionalismem, protože Rusko začalo ještě více zneužívat propagandu. Přesto všechno ale respondenti mají tendence upozadovat pocity lásky k Rusku. Dá se říct, že se v ruské společnosti vytváří nový pohled bez odkazů na ruskou vládu? Zatím je ještě brzy říct konkrétní odpověď. Už nyní je však jasné, že respondenti nepodporují a ani se neztotožňují s ruským nacionalismem a patriotismem formovaným vládou. Naopak se přiklánějí k vizi Ruska jako multinárodnostního státu, který prostřednictvím transkulturního dialogu může mít tendenci vybudovat nové vztahy mezi národy Ruska. Na druhou stranu jsou všichni respondenti první generací Rusů, kteří měli možnost cestovat a dokonce i studovat v demokratickém státě.

## 8. Transkulturní reflexe

Každý národ je jedinečný. Má své vlastní prvky a charakteristiky, přičemž ztotožňování se s konkrétním národem a sdílení společné identity je často součástí sebeidentifikace jedince ve světě, v které žije. V době globalizace, migračních vln a globálního ekonomického trhu je stále náročnější uvažovat o tom, do jaké míry hraje vnímání vlastní národnosti důležitou roli. Setkáváme se tedy s problémem definice identity. Ztrácíme jako lidé svou národní identitu? Je potřeba udržovat hranice etnických skupin žijících v jednom státu, anebo je lepší řešení aplikovat asimilační politiku? Na tyto otázky nám může najít odpověď transkulturní přístup ke studiu kultur, národů a člověka jako osoby.

Fenomén nacionalismu sám o sobě rozhodně nepomáhá vytvoření transkulturního dialogu. Nacionalismus upřednostňuje majoritu a vytváří půdu pro rasismus, xenofobii a ohrožuje minoritní skupiny, které bydlí na stejném území. Rusko, i když se na jednu stranu tváří jako stát, ve kterém spolukoexistují bez jakýchkoliv problémů různé národy, má s nacionalismem značné problémy. Pokud v Rusku nemá jedinec ruskou národnost, pak se pravděpodobně setká s nepříjemnostmi i s vulgárním chováním ze strany ruské majoritní skupiny. Nejde však jen o tyto problémy, protože obecně je horší strukturální diskriminace. Ruská statistika pak nesdílí informace ohledně aktuální situace týkající se xenofobního chování vůči etnickým menšinám v Rusku a právě i to nám navozuje strukturální problémy. Na druhou stranu heslo „Rusko pro Rusy“, které používají nacionalistická hnutí, je populární i dnes. Ve výzkumné části bakalářské práce jsem se ptala mladých Rusů na jejich názor ohledně tohoto výrazu. Deset z deseti respondentů mi sdělilo svůj negativní názor na přesvědčení, že Rusko by mělo být pouze pro Rusy. Podle většiny z nich je toto heslo nepříjemné v dnešních realitách Ruska. Je vidět, že mladá generace Rusů nepodporuje xenofobní nálady vůči národnostním menšinám. Jak však situace vypadá z pohledu starší generace? Pro zjištění názoru na xenofobii a rasismus v ruské společnosti z pohledu starší generaci bych potřebovala provést další výzkum, ovšem předpoklady jsou patrné.

Jelikož je fenomén nacionalismu založen na vymezení národní majoritní skupiny a nebere v potaz zájmy národnostních menšin, které žijí pohromadě s majoritní etnickou skupinou na jednom území, tak se stává náročné vytvořit bezpečné prostředí pro společný život jednotlivých národů: „*Nacionalistická ideologie je etnická ideologie, která požaduje stát ve prospěch etnické skupiny.*“<sup>59</sup> Národnostní menšiny se tak stále nacházejí v ohrožení. Pokud by se v Rusku národnostní menšiny začaly angažovat za svou nezávislost a uznání jejich

---

<sup>59</sup> ERIKSEN, Thomas Hylland. *Etnicita a nacionalismus: antropologické perspektivy*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). s. 194

kultury a tradic, pravděpodobně by se setkali se sankcemi ze strany státu. Tento příklad právě můžeme sledovat v Ruské federaci v průběhu války v Čečensku, anebo v jiných autonomních republikách Ruské federace.

Národní identita, kterou se už Rusko několik let snaží vytvořit, se razantně liší od transkulturního přístupu vnímání společnosti. Transkulturní přístup bere v potaz zkušenost jednotlivce a ruský nacionalismus buduje jedinou společnou národní identitu bez ohledu na zájmy národnostních menšin. V souvislosti s imigrační situací v Rusku, když do země ročně přichází tisíce migrantů za účelem práce nebo studia, vidí v nich nacionalismus spíše hrozbu pro stát a vytváří nálepku „migrant“ s negativním významem.

Strach z migrantů a nalepkování je jedním z dalších pilířů nacionalismu, který může přerůst v další rozměr strukturální diskriminace. Ruský nacionalismus právě toto hojně využívá. Ruští nacionalisté se často snaží vyvolat strach majoritního obyvatelstva z přicházejících migrantů. Proto často využívají islám a berou ho jako možnou hrozbu bezpečnosti pro stát a to na základě toho, že se v Rusku několikrát udály útoky ze strany radikálních muslimských skupin. Podle ruských nacionalistů pak přichází migrační vlny muslimů, kteří jsou údajně další hrozbou pro stát. Na ruských nacionalistických demonstracích se pak často mluví o možném nedostatku pracovních míst pro majoritu, ovšem ve skutečnosti většina migrantů, kteří přicházejí do Ruska a dělají často fyzicky náročnou práci, žijí v nepříjemných podmínkách a často se setkávají s problémem adaptace v novém prostředí s odlišnou kulturou, jazykem a tradicí. Nacionalismus má snahu vytvořit jasnou hranici mezi majoritní skupinou, národnostními menšinami a migranty. Ruský nacionalismus nemá zájem o zahájení transkulturního dialogu mezi jednotlivými skupinami a ani se nesnaží vytvářet k nim smysluplný vztah. Svými názory spíše podporuje stereotypizace a poukazuje na kulturní rozdíly.

Dokonce by se dalo říct, že nacionalismus je přesným opakem toho, co všechno do sebe zahrnuje transkulturní přístup. Je absolutně normální milovat svůj stát a národ, ale důležité je také dívat se okolo a naučit se vnímat kulturní rozdíly lidí, kteří žijí vedle nás a s námi. Jenom tak bychom mohli přestat mít strach ze všeho, co neznáme a co se nám na první pohled může zdát jako největší hrozba. Musíme se zbavit předsudků a zbytečného strachu, pokud bychom se chtěli cítit bezpečně na území, na kterém všichni společně žijeme.

## 9. Závěr

Díky teoretické a praktické části bakalářské práce můžeme uvést, že fenomén nacionalismu a s ním spojeného patriotismu stále hraje velkou roli v ruské společnosti. Ruský nacionalismus je v současném Rusku vládní konstrukt, který má snahu využívat xenofobní prvky vůči národnostním menšinám žijícím v Ruské federaci. Proto je aktuálně velkou hrozbou pro národnostní menšiny a celou ruskou společnost, která může snít o demokratickém státu.

Způsob, jakým vláda využívá patriotismus, se stává další hrozbou pro společnost. Mezi ruským nacionalismem a patriotismem již neexistuje žádná pevná hranice a nacionalistická hnutí vyvolávají strach a nenávisť vůči minoritním skupinám a neberou v potaz patriotismem daný jev spojený s láskou k místu, ve kterém se člověk narodil. Zároveň jsem na základě výzkumného šetření zjistila, že i v období totálního zmatku, strachu a války jsou lidé schopni vytvořit vlastní identitu, která není založena na zastaralém vnímání patriotismu. Již nemohou o sobě říct, že současné Rusko je jejich stát, ale že věří v lepší zítřky jak pro Rusko, tak i pro celý svět.

Můj výzkum byl orientován primárně na vnímání nacionalismu a patriotismu z pohledu mladých lidí, kteří se narodili v Rusku. Chtěla jsem zjistit, zda mladá generace Rusů podporuje nacionalistický pohled na fungování sociálních vztahů uvnitř samotného Ruska. Respondenti vnímají negativně fenomén ruského nacionalismu také proto, že na rozdíl od generace rodičů žila ve svobodné zemi a má nový pohled na svět, ve kterém není místo pro xenofobii a rasismus. Zároveň mají rádi Rusko, uznávají jeho tradice, kulturu a zvyky. Chtějí a věří, že jednou bude v Rusku demokracie a nacionalismus vyčerpá svou sílu.

Ruský nacionalismus je založen na etnicitě, jak ho vnímal Julian Bromlej. Ten se však již na počátku dvacátého prvního století zcela vyčerpал. Současný fenomén ruského nacionalismu a s ním spojeného patriotismu je dalším vytvořeným státním konstruktem pro manipulaci ruské společnosti. Zahrnuje nejenom etnické prvky, ale také sociální a kulturní aspekty. Šíří se přes ruské mediální kanály, využívá se během svátků a ve státních institucích. Stává se tak nástrojem pro vyvolávání strachu v ruské společnosti a není projevem lásky vůči svému vlastnímu národu.

Ruský filosof Nikolaj Černyševskij ve svých pracech o ruském národu napsal následující slova: „*Ubohý národ, národ otroků, odshora až dolů jsou všichni otroci.*“<sup>60</sup> Možná bychom to mohli tvrdit o ruské společnosti devatenáctého století a nikoliv nyní. Po několika

---

<sup>60</sup> MITROFANOV, Alexandr. *Mrazík s pendrekem v ruce: proč je současné Rusko takové a proč nemůže být jiné*. Vydání druhé. Praha: Prostor, 2022. s. 7

hodinových rozhovorech s respondenty, kteří se narodili v Rusku, se mi ukázalo, že mladá generace má progresivnější pohled na svět. Ve chvíli, když jsem se jich ptala na jejich názor ohledně fenoménu ruského nacionalismu, často kroutili hlavou, zavírali oči a odmítali uvažovat o tom, že by nacionalismu měl mít své místo v ruské společnosti. Vnímali ho jako jednu z hlavních hrozeb pro ruskou společnost dvacátého prvního století.

To však vůbec neznamená, že respondenti mají negativní vztah k Rusku. Respondenti se chtějí vrátit do Ruska a chtějí být hrdí na místo narození a také v něm strávit většinu svého života. Události posledních několika let, jako jsou agrese Ruska na Ukrajině, stará vláda, ekonomické krize a neustálý vliv ruské propagandy, vyvolávají spíše nepříjemné pocity. Proto není pro fenomén nacionalismu a patriotismu místo. Svou láskou k ruské kultuře, přírodě, tradicím a národu ukazují opak. Účastní se demokratických demonstrací, snaží se informovat své blízké o tom, co se doopravdy děje v Rusku a nebojí se o tom mluvit.

Nechci, aby má slova zněla příliš romanticky. Nacionalismus a jeho hlavní mechanismus pro manipulaci ruské společnosti je momentálně obrovskou hrozbou pro stát a možná dokonce pro celý svět. Věřím však, že v tuhle chvíli hodně zaleží na mladé generaci, která bude opravovat všechny chyby, které vládní příslušníci Ruska dokázali udělat v průběhu několika posledních let. V průběhu výzkumu se mi ukázalo, že se respondenti nenechají ovlivnit ruskou propagandou a chtějí vidět mnohonárodnostní stát, ve kterém se doopravdy každý národ bude cítit bezpečně a bude mít možnost svého vlastního sebeurčení v kontextu ruského prostředí. Hlavní pilíře, ze kterých se skládá ruská identita jsou podle respondentů láska, svoboda a naděje ve světlou budoucnost. Kde bychom byli bez naděje?

## 10. Seznam literatury

1. ANDERSON, Benedict R. *Představy společnosti: úvahy o původu a šíření nacionalismu*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1490-8.
2. BOLDYREV, Nikolaj a BOLDYREV, Dmitrij. *Smysl istorii i revolucija*. Moskva, 2001. ISBN 5-89097-036-4.
3. BROMLEJ, Julian. *Očerky teorii etnosa*. Librokom, 2020. ISBN 978-5-397-07533-6.
4. BROMLEJ, Julian. *Etnos a etnografija*. Moskva: Nauka, 1973. Bez ISBN.
5. ERIKSEN, Thomas Hylland. *Etnicita a nacionalismus: antropologické perspektivy*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-053-7.
6. ERIKSEN, Thomas Hylland. *Antropologie multikulturních společností: rozumět identitě*. Praha: Triton, 2007. ISBN 978-80-7254-925-2.
7. CHEBOKSAROV, Nikolaj Nikolajevich. *Narody, rasy, kultury*. Moskva: Nauka, 1985. Bez ISBN.
8. GELLNER, Ernest André. *Nacionalismus*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003. ISBN 80-7325-023-3.
9. HAZONY, Yoram. *Chvála nacionalismu*. Přeložil Alexander TOMSKÝ. Voznice: Leda, 2021. ISBN 978-80-7335-666-8.
10. HOBSON, John. *Imperialismus*. Československá akademie věd, 1962.
11. HROCH, Miroslav. *Pohledy na národ a nacionalismus: čítanka textů*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2003. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 808-642-920-2.
12. HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody: příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-010-0.
13. KARLOVÁ, Jana. *Antropologie sídelních forem*. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, 2021.
14. KOHN, Hans. *The idea of Nationalism*. Macmillan Publishers: New York, 1944. ISBN 978-1412804769.
15. KOVAL'SKIJ, Nikolaj Aleksandrovič. *Imperialismus, náboženství, církev*. Praha: Svoboda, 1988. Bez ISBN.
16. KOVALEVSKIJ, Pavel Ivanovich. *Ruskij nacionalism i nacionalnoje vospitanije*. Moskva: Centrpoligraf, 2017. ISBN 978-5-227-07517-8.

17. MITROFANOV, Alexandr. *Mrazík s pendrekem v ruce: proč je současné Rusko takové a proč nemůže být jiné*. Vydání druhé. Praha: Prostor, 2022. ISBN 978-8072-605-170.
18. NYKL, Hanuš. *Náboženství v ruské kultuře*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2013. ISBN 978-80-7465-078-9.
19. SERGEEV, Sergej. *Nacija i imperija v ruskoj mysli načala XX veka*. Pensa: Skimen, 2004. ISBN 5-9884-006-8.
20. SMITH, Antony. *Nationalism and modernism*. Oxford: Oxford University Press, 1994. ISBN 978-0415-0634-18.
21. TESLYA, Andrej. *Istinno russkie ljudi. Istorija ruskogo nacionalizma*. Ripoll klassik: lekcii PRO, 2019. ISBN 978-5-386-12351-2.

### Články a internetové zdroje

1. *Besporjadky na Manezhnoj ploshadi*. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2023 [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: [https://ru.wikipedia.org/wiki/Беспорядки\\_на\\_Манежной\\_площади\\_\(2010\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/Беспорядки_на_Манежной_площади_(2010))
2. BUKHOVETC, Oleg. *O vremennyh resursach postsovetskogo etnonacionalisma* [online]. 2005 [cit. 2023-02-16]. Dostupné z: <https://www.politstudies.ru/files/File/2005/2/Polis-2005-2-Buhovets.pdf>
3. LUTOVINOV, Vladimir. *Sovremennyyj Rossijskij patrotizm: sushnost, osobennosti, osnovnyje napravlenija* [online]. 2013 [cit. 2023-04-27]. Dostupné z: <https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennyy-rossijskiy-patriotizm-suschnost-osobennosti-osnovnye-napravleniya/viewer>
4. *Nastojasheje vremja*. Curent time [online]. 2018 [cit. 2022-12-14]. Dostupné z: <https://www.currenttime.tv/a/29550898.html>
5. PONARIN, Eduard a Michail KOMIN. *Dilemma ruskogo nacionalisma* [online]. 2016 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: [http://politeia.ru/files/articles/rus/2016\\_04\\_06.pdf](http://politeia.ru/files/articles/rus/2016_04_06.pdf)
6. TELENKOV, Alexej. *O sootnoshenii naimenovaniij russkije i rossijane: istorija, sovremennost i perspektivy* [online]. Perm, 2008 [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <https://www.ifp.uran.ru/files/publ/eshegodnik/2008/21.pdf>
7. REMIZOV, Michail. *Lozhnaja dihotomija* [online]. 28 [cit. 2023-02-21]. Dostupné z: <https://cyberleninka.ru/article/n/lozhnaya-dihotomiya/viewer>
8. *RUSKO*. *Federalnij zakon o svobode sovesti i religioznych objedenenijach*. In: 2022, ročník 4, 125-F3. Dostupné z:

[http://www.consultant.ru/document/cons\\_doc\\_LAW\\_16218/ca78a0f4594e9666e8259f2b87a4df2e59a38cb4/#:~:text=Российская%20Федерация%20-%20светское%20государство..государства%20и%20равны%20перед%20законом.&text=обеспечивает%20светский%20характер%20образования%20в%20государственных%20и%20муниципальных%20образовательных%20организациях](http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_16218/ca78a0f4594e9666e8259f2b87a4df2e59a38cb4/#:~:text=Российская%20Федерация%20-%20светское%20государство..государства%20и%20равны%20перед%20законом.&text=обеспечивает%20светский%20характер%20образования%20в%20государственных%20и%20муниципальных%20образовательных%20организациях)

9. *Russkij nacionalism kak oblast nauchnyh issledovanij*. Carnegie [online]. 2014, 19 [cit. 2023-02-16]. Dostupné z: [https://carnegieendowment.org/files/ProEtContra\\_62\\_54-72.pdf](https://carnegieendowment.org/files/ProEtContra_62_54-72.pdf)
10. TISHKOV, Valerij. *Etnologija a politika* [online]. 2001 [cit. 2023-02-12]. Dostupné z: [http://valerytishkov.ru/cntnt/publikacii3/publikacii/etnos\\_ili\\_.html](http://valerytishkov.ru/cntnt/publikacii3/publikacii/etnos_ili_.html)
11. TISHKOV, Valerij. *I ruskij, i rossijskij* [online]. [cit. 2023-04-27]. Dostupné z: [http://valerytishkov.ru/cntnt/publikacii3/novye\\_publicacii/vatishkov\\_1.html](http://valerytishkov.ru/cntnt/publikacii3/novye_publicacii/vatishkov_1.html)
12. TISHKOV, Valerij. *Nacija, nacionalism i nacijestroitelstvo* [online]. 2021 [cit. 2023-03-01]. Dostupné z: <http://www.valerytishkov.ru/engine/documents/document2688.pdf>
13. TISHKOV, Valerij. *O rossijskom narode i nacionalnoj identičnosti v Rossii* [online]. 2007 [cit. 2023-01-03]. Dostupné z: <http://www.valerytishkov.ru/engine/documents/document2688.pdf>
14. VASILJEV, Alexandr. *Prevrashenije slov. Sovremennyje leksiko-semanticheskiye processy* [online]. KGPU, 2019 [cit. 2023-02-20]. ISBN 978-5-00102-360-9. Dostupné z: <https://icdlib.nspu.ru/views/icdlib/8370/read.php>



## **Příloha 1 – 15 otázek pro participanty**

1) Kolik je vám let? Odkud pocházíte a z jakého města? Za jakých okolností jste se ocitl/a v České republice?

2) Jak vnímáte pojem nacionalismus?

3) Jak vnímáte pojem patriotismus?

*Podotázka: Jaké emoce ve Vás vyvolávají oba pojmy?*

4) Jaké vnímáte rozdíly mezi pojmem nacionalismus a patriotismus?

*Podotázka: Myslíte si, že se tyto pojmy prolínají v Rusku?*

5) Jak moc si myslíte, že jsou fenomény nacionalismu a patriotismu populární v Rusku?

6) Pocit'oval/a jste někdy na sobě tlak nacionalistických nebo patriotických nálad ve škole, v rodině, mezi kamarády?

*Podotázka: Pokud „ano“ mohl/a byste vzpoměnat na konkrétní příklad?*

7) Jakou roli podle Vás hraje patriotismus v ruské společnosti?

8) Myslíte si, že větší část ruské společnosti se považuje za patrioty Ruska?

9) Vnímáte nějaký rozdíl mezi dvěma termíny, které popisují občana Ruské federace, „ruskij“ a „rossijskij“?

10) Jak se změnilo vnímání fenoménu nacionalismu a patriotismu po tom, co Rusko napadlo na Ukrajinu?

*Podotázka: Pociťujete zvyšující popularitu nacionalismu v ruské společnosti po tom, co Rusko zahájilo válku na Ukrajině?*

11) Na ruských nacionalistických demonstracích často zní heslo „Rusko je pro Rusy“. Jaký máte na to názor?

*Podotázka: Setkal/a jste se s tím osobně?*

12) Jaký máte názor na pravoslavnou církev a její „spolupráci“ s ruskými státními orgány?

13) Jak vnímáte pojem imperialismus? Jak moc je tento termín aktuální pro současnou ruskou společnost?

*Podotázka: Zda podle Vašeho názoru má ruský národ v kontextu světových událostí imperialistické sebevědomí?*

14) Koho byste mohl/a označit za ruského člověka? Kdo pro Vás je ruský člověk?

15) Jak vnímají nacionalismus a patriotismus Vaši rodinní příslušníci?